

Yönetim Çalışmaları Alanındaki Kısır Yöntem İkilemlerini Dışaçekimsel ve Geçmişsel Yaklaşım ve Eleştirel Gerçekçilikle Yöntem Yelpazesine Dönüştürmek

Transforming the Barren Dichotomies of Method in the Field of Management Studies into a Spectrum with Abductive and Retroductive Approaches and Critical Realism

Mustafa ÖZBİLGİN¹

ORCID ID: 0000-0002-8672-9534

Cihat ERBİL²

ORCID ID: 0000-0003-0474-7016

Makale Geliş Tarihi / Received : 26.03.2019

Makale Kabul Tarihi / Accepted : 27.06.2019

Öz

Yönetim çalışmaları alanında bilgi ve gerçeklik arasında oluşan fay hattının nedenlerinden bir tanesi alanın tümdengelim-tümevarım kısır ikilemine sıkışmış kısıtlı yaklaşım, felsefe ve yöntem repertuarı sorunudur. Bu makalede bu ikilemi bir yelpazeye dönüştürerek gidermek amacıyla dışaçekimsel ve geçmişsel yaklaşımı tanımlıyor, yönetim çalışmaları alanındaki araştırma yöntem repertuarına potansiyel katkılarını açıklıyor ve yönetim çalışmaları alanını bu iki yaklaşımı içinde barındıran eleştirel gerçekçilik felsefesini tanıtıyoruz. Dışaçekimsel ve geçmişsel yaklaşımları, tümdengelim-tümevarım kutuplaşmasını aşmak üzere, Türkiye’de yönetim çalışmaları alanına eleştirel gerçekçilik felsefesi ile bakmanın potansiyel yararlarını tartışıyoruz.

Anahtar Sözcükler: Dışaçekimsel yaklaşım, geçmişsel yaklaşım, eleştirel gerçekçilik, yönetim çalışmaları, araştırma yöntemleri

Abstract

One of the reasons for the schism between knowledge and reality in the field of management studies is the problem of narrow perspective, philosophy and method repertoires which are trapped in the false dichotomy between deduction and induction. In order to turn this dichotomy into a spectrum, in this manuscript, we define abductive and retroductive approach, explain their potential contribution to the research methods repertoire in the field of management studies, and introduce the research philosophy of critical realism which hosts these two approaches. We discuss the potential benefits of observing management studies in Turkey with critical realist philosophy, and introduce the abductive and retroductive approaches in order to overcome the polarisation of deductive-inductive approaches.

Keywords: Abductive approach, retroductive approach, critical realism, management studies, research methods

Giriş

Yönetim çalışmaları alanındaki rekabetçi ortamdan (Dameron ve Durand, 2017), araştırmacıların kariyer ve performans endişelerinden (Tourish ve Craig, 2018), amaçsız yayın teşviği politikalarından kaynaklanan ve sonuçları saha çalışmaları ile yayınlarda sıklık, rekabet fetişizmi (Willmott, 2011), monokültürel yaklaşımlar (Mingers ve Willmott, 2013) ve anlam fakirliği (Özbilgin, 2009) olarak ortaya çıkan kısır döngü uzun zamandır eleştiriliyor. Yönetim

¹ Prof. Dr., Brunel University, Business School, mustafa.ozbilgin@brunel.ac.uk

² Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, cihat.erbil@hbv.edu.tr

E-ISSN: 2651-4036 / © 2017-2019 Journal of Management and Labour. This is an open access article.

Önerilen Atıf Biçimi / Recommended Citation: Özbilgin, M. ve Erbil, C. (2019). Yönetim Çalışmaları Alanındaki Kısır Yöntem ve Yaklaşım İkilemlerini Dışaçekimsel ve Geçmişsel Yaklaşımlar ve Eleştirel Gerçekçilikle Yöntem Yelpazesine Dönüştürmek. *Yönetim ve Çalışma Dergisi*. 3(1), 1-24.

çalışmaları alanındaki yöntem ve yaklaşım tartışmaları ‘tümevarım-tümdengelim’, ‘pozitivizm-yorumsalcılık’, ‘nesnellik-öznellik’, ‘nitel-nicel’, ‘istatistiksel-yorumsal’ ikilemelerinin naif ve gereksiz kısılcasına alınmış görünüyor. Bu makalede, yöntemi kısıtlayan bu ikilemleri aşan bir yaklaşım ve yöntem yelpazesi oluşturmak üzere, bilim felsefesi alanında kullanılan, ancak yönetim çalışmaları alanına henüz girememiş iki yaklaşım (dışaçekimsel ve geçmişsel) ve yöntemde kapsayıcı bir bilim felsefesi (eleştirel gerçekçilik) sunuyoruz.

Yazımızın sorunsalı, tümdengelim-tümevarım gibi suni ikilemler arasına sıkışmış araştırma yaklaşımlarının gerçekliğin doğasını kavramaya yetmemesi (Onwuegbuzie ve Leech, 2005) ve gerçeklik arayışında bir engel oluşturup, araştırmaların gerçeklikten sapmasına (Syed vd. 2010) veya gerçekliğin sığlaşmasına (Özbilgin ve Vassilopoulou, 2018) neden olmasıdır. Üzerinde herhangi bir uzlaşının bulunmadığı bu iki yaklaşımı benimseyenlerce oluşturulan genellemelerle daraltılan yönetim çalışmaları alanını genişletmek için araştırma yaklaşımlarına gerçekliğin doğasına uygun, daha geniş ve kapsayıcı bir yelpazeden bakarak bilimsel pragmatizmin kurucularından Charles Sanders Peirce’in (1903) öne sürdüğü dışaçekimsel ve geçmişsel yaklaşımları, doğacı bilimin (naturalism) kurucularından Roy Bhaskar’ın (1987; 2010) tanımladığı, özgürleştirici bir felsefe olan eleştirel gerçekçilik felsefesini açıklıyoruz.

Bunu yaparken, yöntem felsefesi ve yaklaşımları içinde çeşitlilik ve aykırı örneklerin olduğunu farkındayız. Ancak bu çalışmadaki referansımız; yönetim alanındaki çalışmalarda kullanılan yöntem, yaklaşım ve felsefe farklılıklarıdır. Bu alanda yapılan çalışmalarda bilgi ile gerçeklik arasındaki uçurumu kapatmaya yardımcı olabilmek için, alandaki yöntem yelpazesini içinde kaybolduğu kısır ikilemlerden kurtararak genişletmeyi hedefliyoruz.

1. Yönetim Çalışmalarının Kısır Yöntem İkilemleri

Yönetim çalışmaları alanında tavsiye edilen araştırma yöntem kitapları ve yaklaşımlarına bakılırsa, 1980’lerden bu yana alandaki çalışmaların yöntem ve yaklaşımlarının içinde bulunduğu ikilemlerden çıkamadığını (Bryman 2003; Saunders vd. 2012) veya felsefe ve yaklaşım tartışmalarından toptan kaçınarak pratik ama sığ bir şekilde tekniklere değindiğini (Lancaster, 2007) görürüz. Araştırmacıların çalışmalarını tanımlarken alışıldık ikilemlere takılıp kalması ve bunların kısılcısından kurtulamaması ve bu ikilemleri sorgulamadan kabul etmesi sonucunda yönetim çalışmalarında ezber yıkmanın ve yaratıcı davranmanın zorlaştığının farkındayız (Hunt, 1991; Dainty, 2008; Harley ve Cornellsen, 2019). Bu kısır ve dar yöntem yelpazesinin aynı zamanda, temel bilimlere öykünerek (Sağlam Arı vd., 2005) ve ikincil kalmanın yarattığı kompleks ile, doğasına aykırı olmasına rağmen, sosyal bilimi sayıya, istatistiksel değişkene, uzaktan ve tarafsız gözleme ve hatta ankete indirgeyen bir baskın yöntem kültürü geliştirdiğini gözlemleyebiliriz.

Yönetim çalışmalarındaki baskın yöntem kültürü ne yazık ki gerçekliği kavramaya yetmemektedir. Pierre Bourdieu’nün (2013) de itiraz ettiği gibi insanlar, ilişkisel varlıklar oldukları ve aynı şartlar altında dahi birbirilerinden farklı seçimler yapabildikleri için, cansız maddeler gibi salt regresyon analizi benzeri temel bilim yöntemleri kullanarak incelenemez. Maddenin tersine insanlar, aynı etkiye aynı şartlar altında farklı tepkiler verecek yeti ve seçime sahiptir.

Yönetim çalışmaları alanındaki baskın yaklaşım evrensel değil, daha çok Kuzey Amerika’nın baskın sosyal bilim paradigmasıdır (Üsdiken, 2002). Bu baskın yaklaşımın temelinde, temel bilim paradigması olan kartezyen dualizm, yani bedenle aklı ayırıştırıcı ve aklı bedene üstün kılan bilim paradigması (Özbilgin ve Bell, 2006) vardır. Kartezyen sistemdeki aklın üstünlüğü ilkesi, sosyal bilimin bedeni ve çevreyi dışlamasına veya ikincil bir değişken olarak düşünmesine neden olmuştur. Murphy ve Zhu (2012) bu baskın sistemin yayılışını akademide yeni kolonicilik olarak adlandırmıştır.

Avrupa’da ve başka coğrafyalarda bu baskın yöntem akımlarına karşı bir direniş gelişmektedir. Yönetim çalışmaları alanını kuraklıktan kurtarmaya çalışan görsel (Bell ve Davison, 2013),

bedensel (Wacquant, 2015), ilişkisel yöntemlerin (Özbilgin, 2016) ortaya çıkması bu başkaldırının bir parçasıdır. Türkiye’de yayımlanan yönetim çalışması eserleri de ülkedeki baskın Kuzey Amerikan ekolü etkisi ile bu kuraklaştırıcı ikilemlerin ve baskın pozitivist, nesnel, anketçi ve istatistikçi bilim anlayışının esiri olmuştur (Alakavuklar, 2010). Doktora eğitiminden kariyer terfi süreçlerine kadar baskın yaklaşımlar sirayet etmiş ve alternatif yaklaşımları muhalif ve gayrimeşru görmüşlerdir.

Esaret sistemini görünür kılma çabasını gösterenler olmuştur (Özen, 2000, 2002; Aslan, 2010; Ağlargo, 2016). Son duruma baktığımızda en iyi ihtimalle ikilemin baskın olmayan tarafından yapılmış yorumsal, nitel çalışmalar veya bu ikilemleri birleştirerek çok da revaçta olmayan karma yöntem ve yaklaşım arayışına giren; yöntemsel sınırları genişletebilmiş çalışmalar olduğunu görüyoruz (Duran ve Yıldırım, 2005; Ulus, 2015; Özmakas, 2018; Cam, 2019). Ancak bu ikinci gruptaki karma yaklaşımlar da halen meşruiyet mücadelesinin başındadır.

Bu makalede biz, bu verimsiz baskın sistemi hepten ötelemek için, henüz Türkiye yönetim araştırmaları yöntem yazınına yerleşmemiş iki pragmatik yaklaşımı tanıtıyoruz.

2. İkilemden Yelpazeye Geçiş: Dışaçekimsel ve Geçmişsel Yaklaşım

Kuzey Amerika ve Türkiye’de yönetim çalışmaları alanının gözde ve baskın yaklaşımı tümdengelimdir (Hoskisson vd. 1999; Woo vd., 2017; Jackson vd., 2019). Tümdengelim yaklaşımı önceden belirlenmiş çerçevelerden evrensel olarak geçerli sonuçlar bulmaya çalışır. Bu yaklaşımda hipotezden kurama giden bir yol vardır. Tümevarım yaklaşımı ise yerel gözlemlerden yola çıkarak evrensel sonuçlar ve kuram elde etmeye odaklıdır. Baskın tümdengelim yaklaşımı evrensel yönetim kuralları olduğunu varsayar. Dolayısıyla her yerde aynı araştırma yöntemi, yerel unsurlar gözetilmeden uygulanır ve her yerelde geçerli olacağı düşünülen bir kuram oluşturma kaygısı taşır. Tümdengelim yaklaşımında tarihsellik ve yerelin dinamikleri çok anlatılmaz. Michailova (2011) yönetim yazınında bunun bir sorun olduğunu ve yerelin tarihi ve özgün dinamiklerini göz ardı eden çalışmaların yönetim çalışmalarını saptırdığını vurgulamıştır. Tümevarım ise yerel gözlemden açıklamalar oluşturur. Tümevarım yereli dışlamaz. Tam tersine tarihsel ve yerel dinamikleri yorumlar ve çerçevelendirir. Ama tümevarım yaklaşımının evrensellik iddiası yoktur.

Tümdengelim ve tümevarım yaklaşımları araştırmacıların önüne —Matrix filminde Neo’ya seçmesi için sunulan mavi ya da kırmızı hap gibi— bir ‘tercih’ olarak getirilmekte ve araştırmacıdan birisini seçmesi —aydınlatması— beklenmektedir. Aynı şekilde öznel-nesnel, nicel-nitel ayrımları da tercih olarak tanıtılmaktadır. Bunun sonuçlarından biri de bu iki yaklaşımdan birisi seçilerek yapılan araştırmaların indirgemeci bir hal alması, gerçekliğin tek yönü, tek kesiti ve tek düzeyini anlamamanın ötesine geçip gerçekliğin girift doğasına yaklaşılamamasıdır. Oysa yönetim çalışmalarının çok katmanlı sosyal ve tarihsel gerçeklerle tanışması gerekir. İkilemlerden uzaklaşmak, gerçeklerle barışık bir şekilde bilgi üretmeye yardımcı olacaktır.

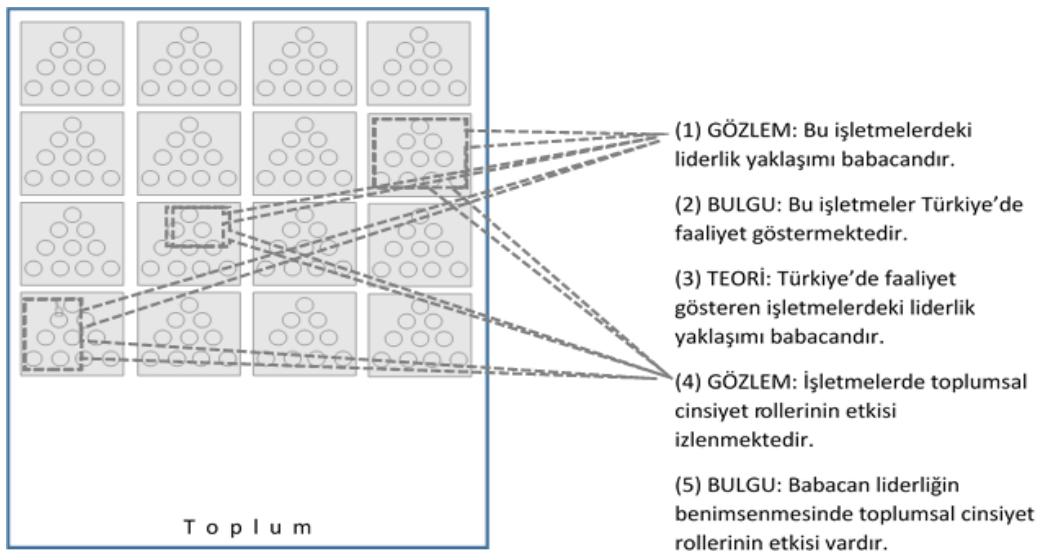
Bu bilgi açığını kapatmak için ikilemden yelpazeye, yani kapsayıcı ve seçime zorlamayan bir yaklaşıma geçmek, gerçekliğin doğasına yakın yaklaşımlarla araştırma yapmamıza yardımcı olacaktır. İşte dışaçekimsel ve geçmişsel yaklaşım ile eleştirel gerçekçilik felsefesi bu türden yardımlar sağlar.

Dışaçekimsel yaklaşım, tümdengelim ve tümevarım yaklaşımlarına bir seçenektir; bir araştırma alanına ilginç bir gerçeklik veya merak uyandıran bir sorunsal çerçevesinde dalıp oraya ait gerçeklikleri ortaya çıkarmayı içerir. Dışaçekimsel yaklaşım, tümdengelim-tümevarım makasına yeni bir açılım yaparak gözlemlenen olgu ile genel bulgu arasında yolculuklar yaparak pragmatik bir sonuç çıkarmaya çalışır (Dubois ve Gadde, 2002). Feilzer (2010) dışaçekimsel yaklaşımın farklı veriler arasında mekik dokuyarak kurduğu bağın gerçekliğe pragmatik bir bakış sağladığı için araştırmanın ve bulgularının gerçekliğin doğasına yaklaşmasına yardımcı olduğunu vurgulamıştır.

Bu yaklaşım evrensele ulaşmayı iddia etmek yerine araştırmacının sahadan kendi kısıtlı algısı ve bilişsel düzeyi çerçevesinde bulduğu gerçekleri sunduğunu kabul eder. Dolayısıyla sosyal gerçeklik dışaçekimsel yaklaşımda araştırmacının kendi katkısını, bilişsel ve analitik yeteneğini reddetmez (Shank, 1998). Aksine, bunu vurgulayarak araştırmacı, araştırma ile gerçeklik arasındaki dışaçekimsel ilişkiyi yaratıcılığı (Kovács ve Spens, 2005; Schurz, 2008; Harley ve Cornellisen, 2019) ve entelektüel dürüstlüğü ile görünür hale getirir (Lukka, 2014). Dışaçekimsel yaklaşımda araştırmacı “gördüğüm kadarıyla”, “bildiğim kadarıyla” gibi ifadeler kullanabilir. Çünkü araştırmanın kendi bilişsel düzeyi ile kısıtlı olduğu gerçeğini kabul eder. Bu kabul önemlidir. Çünkü tündengelim-tümevarım kıskaçındaki yöntem anlayışında araştırmacı bilimin “temsilcisidir”, bilişsel düzeyi mükemmeldir. Her araştırmacının bilişsel düzeyinin farklı şekillerde çerçevelendiği hakikati reddedilir. Bu nedenle de araştırma sonuçlarının kesin ve sağlam olması beklenir. Oysa her araştırma araştırmacı, kendisi (bilgi, yorumlama kapasitesi, deneyimi) ile kısıtlıdır. Bu bakımdan, araştırmacının gözlemine ilişkin açıklamaların, daha sonraki gözlemlerini de doğrudan aydınlığa kavuşturması beklenmez (Aliseda, 2006). Sosyal gerçekliği tek katmanlı kurgulayan çalışmalarda bile bilişsel mükemmellik iddiası fazla naiftir. Bilişsel düzey konusundaki dürüstlük, sınırları ve yapısı belli olmayan sosyal sorunsallarda dışaçekimsel yaklaşım olmasını olanaklı kılar (Levin-Rozalis 2010).

Dışaçekimsel yaklaşımın baskın sistemden dayanak almaması dışlanmış, sessiz kalmış ve görünmezleştirilmiş gerçekliği ortaya çıkartıp bilime kazandırma olanağı yaratır. Özellikle muhalif bilimin, bilim hegemonyası içinde meşrulaştırılması ve hegemonyanın kırılması ve sosyal bilim alanında epistemik kırılma yaşanabilmesinde bu yaklaşım işlevseldir. Örneğin eşitlikçi bakış açısı ile yapılan sosyal bilimin araştırmacı, araştırılan ve araştırma konusu arasındaki suni sınırları sorgulama çabası (Aliefendiğlu ve Özbilgin, 2001) dışaçekimsel yaklaşımda meşruiyet kazanmaktadır. Şekil 1’de dışaçekimsel yaklaşımla Türkiye’deki liderlik ve babacanlık yaklaşımına nasıl yeni bir anlam kazandırılabilildiğini gösteriyoruz.

Şekil 1. Dışaçekimsel Yaklaşım

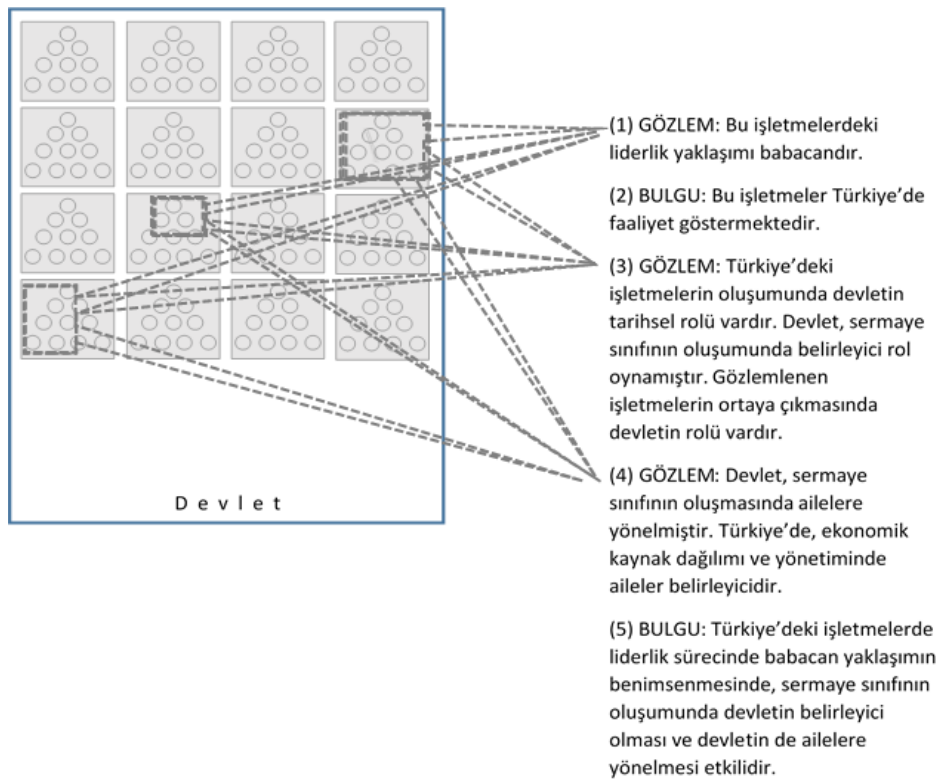

Geçmişsel yaklaşım da yelpazeyi genişletme çabamızın ikinci parçasıdır. Bu yaklaşım, toplumsal gerçekliğin tarihselliğini kabul ederek anlık gerçeklik ve görünen gerçeklik ötesindeki durumunu anlamaya çalışır. Dışaçekimsel yaklaşımla ikisi de pragmatik olduklarından, kimi zaman yaklaşık, kimi zaman eşanlamlı olarak kullanırlar. Ancak geçmişsel yaklaşım gerçeği, *şeylerin* anlam kazandırılmadan önceki görünüşünde arar (Fleetwood, 2005).

Varlığı açıklayan yapı ya da mekanizmalar, araştırma sahasının ötesindedir (Danermark vd., 2005). Erişilmek istenen görünüş, tarihtedir. Bu yaklaşımdaki tarihsellik, gerçeği anlamak üzere araştırmacı tarafından sonuca götürecek şekilde oluşturulan dizgelerdir. Dizgeler, durumun anlaşılması için, görünenle doğrudan ilgisi olmayan ancak görüneni açıklayan durumları, olayları içerir. Dizgelerin nasıl ve ne için oluşturulduğu araştırmacı tarafından ortaya konur, tarih verili bir şekilde kabul edilmez. Bu bakımdan geçmişsel yaklaşım, araştırmacının sorumluluğu üstüne alma cesaretini gerektirir. Böylelikle araştırmacı *şeyleri* bilinenden ve görünenden kurtararak “gerçeğe” eriştirebilecektir.

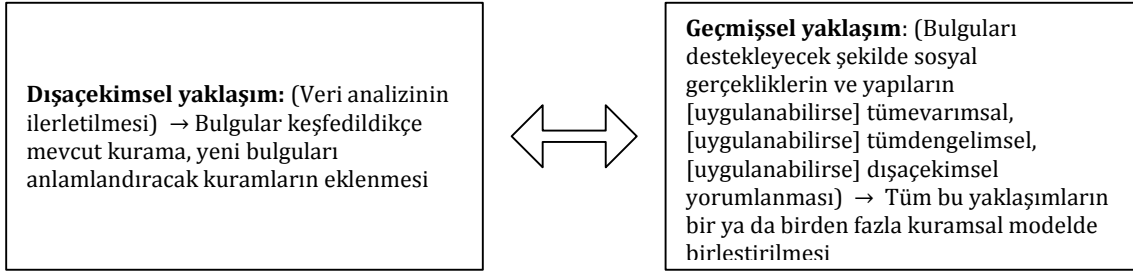
Bu nedenle, geçmişsel yaklaşımı, tümdengelim ve tümevarım yaklaşımlarının tarih geleneği ile karşılaştırmak yararlı olabilir. Tümevarım ve tümdengelim geleneğinde tarih ya bir değişken ya da bir süreçtir. Her iki durumda da tarih tektir, tek bir yorumu ve nesnel gerçekliği vardır. Biliyoruz ki tarih kimin yazdığına bağlı olarak farklılık gösteren çıkar ve güç ilişkilerinin gölgesinde gelişen çok çeperli bir gerçekliktir (Schwartz ve Cook, 2002; Flinn vd., 2009). Geçmişsel yaklaşımda ise tarih çok çeperlidir ama tarihsellik bir kurgu ve yorumdur. Şekil 2’de geçmişsel yaklaşımla liderlik kavramının tarihsel ve yerel boyutları ile daha kapsamlı bir şekilde irdelenerek, daha derin ve kapsamlı bir anlayışın sağlanabileceğini gösteriyoruz.

Şekil 2. Geçmişsel Yaklaşım

Araştırmacının, dışaçekimsel ve geçmişsel yaklaşımları, bahsettiğimiz kısıkaçtan kurtulmak amacıyla kullanabilmesi için, araştırma sürecinin adımlarını “Ya böyle değilse?”, “Eğer öyle olsaydı?” sorularını yanıtlayacak şekilde izlemesi, yani karşı-olgusal düşünce (counterfactual thinking) ile hareket etmesi faydalı olur. Bu hareket tarzı, araştırmacılar tarafından farklı şekillerde yorumlanabilir ama Meyer ve Lunnay’in (2013) araştırma sürecinde dışaçekimsel ve geçmişsel yaklaşımlarını kullanma biçimi aydınlatıcı olabilir (Şekil 3).

Şekil 3. Dışaçekimsel ve Geçmişsel Yaklaşımların Kullanımları

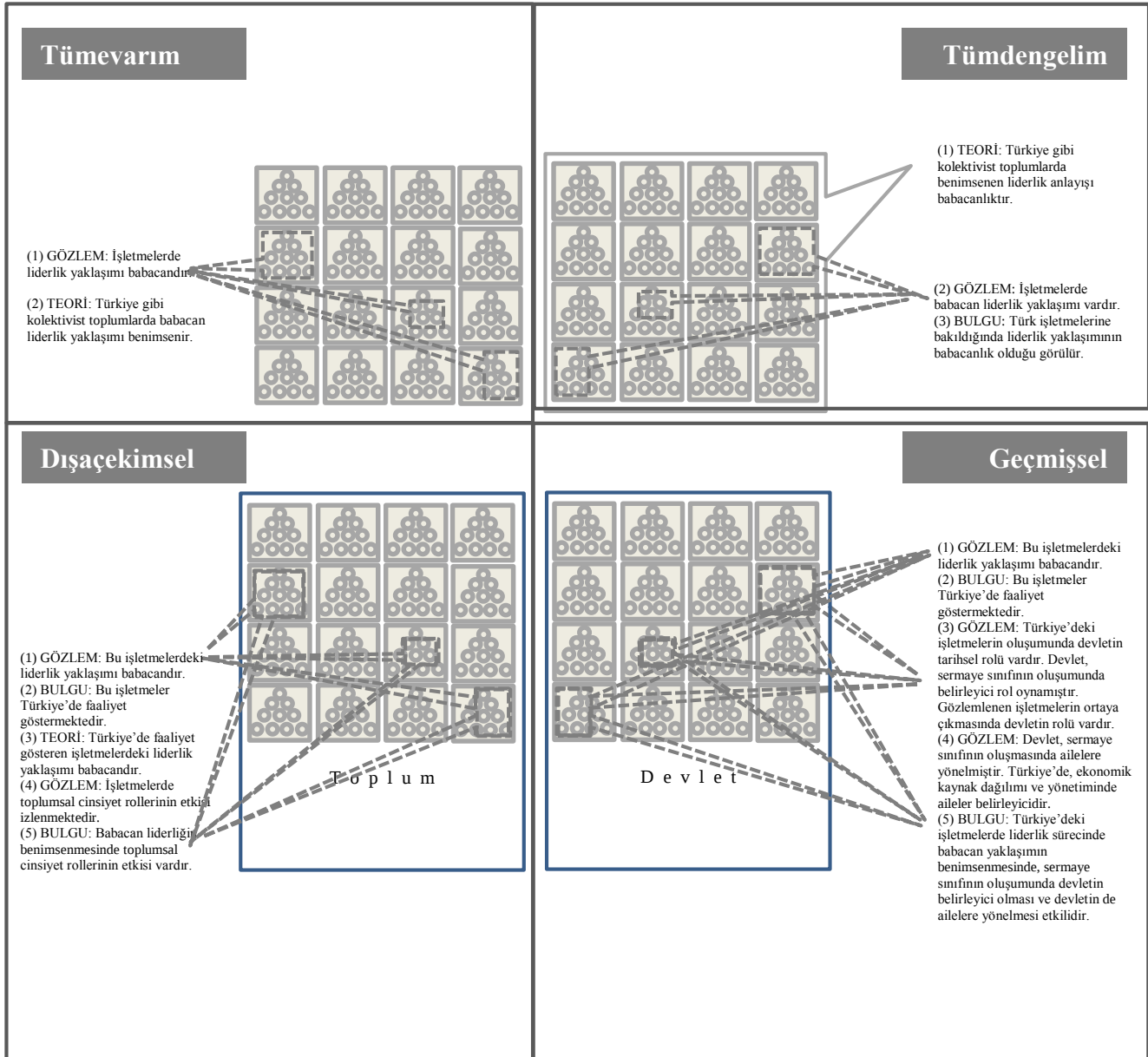

Kaynak: Mayer ve Lunnay'dan (2013) uyarlanmıştır.

Araştırmacı, gerçeğin tamamının test edilemeyeceğinin farkındadır. Dışaçekimsel yaklaşımla, araştırmada benimsenen kuramla sınırlanamayacak bulguların peşine düşer. Bütüne ait parçalar, farklı bulgulara ulaşarak anlamlandırılmaya çalışılır. Bunun yanı sıra, araştırmacı, kendi çalışma alanına hapsolmeden bulgularını anlamlandırabilir. Bulgularının dayandığı gözlemleri üreten sosyal yapılara ya da mekanizmalara erişmek için gözlem alanının dışına çıkarak tümeyarım, tüm dengelimsel, dışaçekimsel yaklaşımlarla anlamlandırmayı dener. Gözlem alanına çıkmak için, bakışını, gözlemlenen durumu ya da olayı doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen sosyal yapılara, mekanizmalara çevirir. Bunların tarihsel olarak gelişimini yorumlayarak, gözlem alanından eriştiği bulguyu anlamlandıracak model ya da modeller ortaya koyar.

Meyer ve Lunnay (2013) cephesinden bu iki yaklaşımı kucaklamanın, özellikle sosyolojik kuram geliştirmede faydalı ve perspektif genişletici bir etkisi olacağını burada söylememiz gerekir. Araştırma yöntemi yelpazesini genişletmek için başvurduğumuz bu iki yaklaşımı, Peirce'nin penceresinden de pragmatik lenslerle izlemek mümkündür. Böyle bir genişlemenin ve genişletme çabalarının özellikle yönetim çalışmaları alanında faydalı olacağına inanıyoruz. Tümeyarım ve tüm dengelim yaklaşımları ile dışaçekimsel ve geçmişsel yaklaşımlar arasındaki farkı anlaşılabilir kılmak için takip eden satırlarda bir görsel sunuyoruz (Şekil 4). Yaklaşımlara ait şekillerde (Şekil 1 ve Şekil 2) ele alınan liderlik ve babacanlık çalışmalarının, tümeyarım ve tüm dengelimsel olarak nasıl değerlendirildiğini resmediyoruz.

Şekil 4. Tümevarım, Tümdengelim, Dışaçekimsel ve Geçmişsel Yaklaşımlar

Bu bağlamda, pozitivist-yorumsalcı (interpretivist) ve öznel-nesnel ayırımına sıkışmaktan kurtaran Bhaskar'ın yaklaşımını da önemsiyoruz. Eleştirel gerçekçilik yaklaşımının yönetim çalışmaları alanının yöntem yelpazesini genişleteceğini düşünüyoruz. Aşağıda eleştirel gerçekçiliğin yöntemi özgürleştiren yaklaşımını açıklıyoruz.

3. Eleştirel Gerçekçilikle Pozitivist-Yorumsamacı, Nitel-Nicel, Öznel-Nesnel İkilemlerini Aşmak

Eleştirel gerçekçilik Roy Bhaskar (2010) tarafından öne sürülmüş ve sosyal bilimler alanında yaygın kabul görmüş, sosyal bilimlerin içine sıkıştığı yöntem ikilemlerini aşmaya yardımcı olan kapsayıcı ve özgürleştirici bir bilim felsefesidir. Tümdengelim-tümevarım ikilemini öteleyerek ikisinin de meşru ve gerekli olmasına rağmen tek başlarına yetersiz olduğunu söyler. Dışaçekimsel ve geçmişsel yaklaşımlara da benzer mesafede duran bir yaklaşım içerir. Yöntem eleştirel gerçekçilikte sorunsala bağlı olarak şekillenirken, araştırmanın ötekini özgürleştirme değerlerine saygıyı temel alır. Dolayısı ile eleştirel gerçekçiliğin repertuarı öznel kavramaya yönelmiş değildir; nesnel de önemli ve gereklidir. Bu suni ayırımı ortadan kaldırır.

Gerçekçilik, *şeylerin*, insan zihninden bağımsız olarak var olduğu düşüncesine dayanır. Gerçekçiliğe göre varlıklar kavranabilir. Deney ve gözlemlerle sağlanan bilgi bütünü varlığın kendisidir. Varlığa ilişkin deney ve gözlemlerin tekrarlanmasıyla aynı bilgilerin sağlanıyor olması bunun kanıtıdır.

Eleştirel gerçekçilik ise toplumsal gerçekliğin ilişkisel, çok katmanlı ve tarihsel olduğunu vurgular (Özbilgin 2004; Özbilgin ve Vassilopoulou, 2017; Bağlama 2018). Bir bütünün, ancak o bütünün tüm kesitlerinin, katmanlarının ve parçalarının tarihsel ve yerel dinamikleri içinde incelenmesi ile anlaşılabilirliğini kurgular. Eleştirel gerçekçi yaklaşım bu kurguya değerleri de ekler. Diğer yaklaşımların ötesinde tarafsız değil etik ve özgürleştirici değerlere bağlı bir sosyal bilim kurgusu vardır.

Varlık ile bilgi arasında kurulan pozitivist bağ, sosyal bilimlerdeki baskın gelenekte gerçeklik olarak kabul edilir. Sosyal varlıkların kendilerine özgü bir düzenlerinin ve işleyişlerinin bulunduğu ve bunun insandan bağımsız *olduğu* düşünülür. Sosyal varlıkları anlamak için yapılan çalışmalarla sağlanan (ampirik) bilgi bütünü, varlığın kendisidir. Pozitivist yaklaşım bilimi tarafsız kurgular. Dolayısı ile değerlerinden ve çıkar ilişkilerinden arınmış dışarıdan bakan bir gözlemci olmalıdır bilimci.

Eleştirel gerçekçilik ise, pozitif bilimin varlıkları, insan kavrayışı ile sınırlandırıyor oluşuna itiraz eder. İnsan kavrayışını aşan, çok katmanlı, derinlikli ve etkileşimli bir gerçekliğin bulunduğunu; bilimin görevinin bu gerçeği ortaya çıkarmak olduğunu ifade eder. Buna göre varlık, pozitivist ontolojiyi aşar; eleştirel gerçekçilik, gerçekçi ontoloji anlayışına dayanır (Bhaskar vd. 1998; Archer vd. 2013). Gerçeklere, sırf dışarıdan bakarak, nesnel yaklaşımla ulaşamaz der. Nesnel ve öznel yaklaşımların katkısını reddetmez ama ikisini birleştiren bir yaklaşım izler. İnsani değerleri reddetmez ve bilimciyi tarafsızlığa zorlamaz. Güç ilişkilerinin varlığını kabul eder ve özgürleşimci bir bilimsel yaklaşım önerir.

İnsanların söylem ve yorumları ile varlıkların anlaşılabilirliğini savunan post-pozitivizmden de ayrılan eleştirel gerçekçilik, insan ile sosyal yapıları birbirinden bağımsız olarak ele alır, ancak aralarındaki etkileşimi gözetir. Sosyal varlıklar, insan eylemlerinin koşuludur; insanların eylemleri sosyal varlıklardan etkilenir. İnsanlar da eylemleri ile sosyal varlıkları yeniden üretir, dönüştürür. Yönetim alanında eleştirel gerçekçilik, gerçekliği katmanlı ve ilişkisel (Syed ve Özbilgin, 2009) bir yapı olarak görür. Katmanlar makro, mezo ve mikro seviyelerde kurgulanır. Kurumsal yapılar (makro) ile bireysel seçimler (mikro) arasındaki ilişki mezo düzeyde görünür hale gelir. Yönetim çalışmaları alanında gerçekliği anlamak için kurum içine bakmak yeterli değildir. Kurumun bulunduğu kültürel ve tarihi coğrafya ve yasal ortam da önemlidir. Aynı şekilde bireysel seçimler ve deneyimler ancak içinde bulundukları mezo ilişkiler ve makro yapılarla anlam kazanır. Eleştirel gerçekçilik ilişkisel şekilde kurgular gerçekliği. Görüneni ve içeriği ayırt eder. İki katmanı da reddetmez ve yok saymaz. Dolayısıyla eleştirel gerçekçilik yönetim çalışmaları alanındaki pozitivist-yorumsalcı, nesnelci-öznelci kutuplaşmalara bir açılım ve birliktelik olasılığı sağlar.

Eleştirel gerçekçiliğin benimsediği gerçekçi ontoloji için insanların eylemleri, varlığın anlaşılması için yeterli değildir. Çünkü eylemler ancak fiili (actual) durum hakkında (ampirik) bilgi verir, fiili durum da sosyal varlıkları oluşturan yapıların ya da mekanizmaların sonucudur. Oysa varlığı oluşturan yapı ya da mekanizmalar her zaman fiili bir durum yaratmaz ya da her fiili durum eyleme yansımaz; dolayısıyla varlığın kendisinin tamamıyla anlaşılması her zaman mümkün değildir (Bhaskar vd., 1998). Dolayısıyla eleştirel gerçekçilik çok katmanlı, ilişkisel bakış açısı önerir. Eleştirel gerçekçilik, çok katmanlı özelliğine bağlı olarak, mikro (bireysel) düzeyle makro (yapılar) arasındaki mezo etkileşimi irdeleyebilir. Bunu yaparken görünenden görünmeyen yapılara yani daha derine iner. İlişkisellik ise şeylerin ve insanların sahip oldukları anlamın ilişkiler ağı ile ortaya çıktığı ve kendi başlarına nesnel varlıkları ötesinde bir anlam taşımadıkları varsayımına dayanarak araştırmada ilişki ağlarını temel anlama aracı olarak kullanır.

Tekil yöntemler yerine çoğulcu bir yöntem anlayışının gerçekliğin farklı çeperlerini ortaya çıkaracağını, farklı yöntemler kullanarak aynı sorunsala veya olguya bakmanın daha kapsamlı bir gerçek kurgusu sunacağını söyler. Eleştirel gerçekçiliğin sunduğu yöntem zenginliği yönetim çalışmaları alanının içinde olduğu yöntem ikilemelerinden özgürleşmesine yardımcı olacaktır.

Eleştirel gerçekçiliğin sağladığı özgürleştirici etki bununla sınırlı değildir. Eleştirel gerçekçilik özgürleşimci değerler üzerine kurulmuştur. Pozitivist bilim gibi tarafsızlık önermez. Aksine güçsüzün, sessizin, haksızlığa uğrayanın, ezilenin, muhalifin sesini ve öznel deneyimlerini açığa çıkartıp dillendirmeyi de hedefler. Farklı düşünen, muhalif açıklamalar, yalanlar eleştirel gerçekçilik yaklaşımında hata ya da marjinal örnek olarak görülmez. Bir bütünün anlamlı parçası olarak değerlendirilir ve görüşleri gerçekliğin anlaşılmasında önemli olarak varsayılır. Bundan da önemlisi, eleştirel gerçekçilik, özgürleşimci değişim ve dönüşüm kurgular. Amaç yalnızca anlamak değildir, değiştirmektir de. Dolayısıyla yönetim alanındaki nesnel ve mesafeli araştırmacı kalıbını sorgular. Sahaya ait ve sahada etkili araştırmacı kimliği kurgular.

Eleştirel gerçekçiliği kullanmak için bir kaynak haritası sunan Layder'den (1993) burada bahsetmemiz yararlı olur. Layder, kariyer çalışmaları alanındaki yöntem yaklaşımında bu haritayı sunmuştur. Harita dört katmanlı ve tarihsel farkındalığı olan bir yöntem içermektedir. Birinci katman bireydir. Birey katmanında bireyin kendisinin yaşam deneyimi biyografik olarak irdelenir, ilişkileri ve toplumsal bağları değerlendirilir. İkinci katman yerleşik faaliyettir. Burada bireyler arası yüz yüze gelişen takım veya kurum bazlı ilişkiler değerlendirilir. Ortam içinde bulunan çevrenin tanımlandığı katmandır. Bu çevre takım, kurum, sektör, endüstri, bölge ve/veya ülke olabilir. Bağlam katmanında makro yapılara değerlendirilen bağlam çerçevesinde yer verilir. Bu kültürel, sosyal, ekonomik, politik veya tarihsel önemi olan bir yapı olabilir. Bu dört katman arasındaki ilişkiler ve tarihsel bağları değerlendirmek eleştirel gerçekçiliği kısır ve kısıtlı yöntem anlayışlarından ayırır. Çoğulcu ve kapsamlı yöntemler kullanmak gerekir. Bu araştırma kaynak haritasının eleştirel gerçekçiliğin önerdiği tarihsellik, çok katmanlı araştırma ve ilişkisel yöntemi kapsadığı için eleştirel gerçekliğin yöntem uygulamasına dönüştürülmesinde araştırmacılara yararlı olacağını düşünüyoruz. Şekil 5'te Layder'in araştırma kaynak haritasını veriyoruz.

Şekil 5. Layder'in Araştırma Kaynak Haritası

Unsur	Odak
BAĞLAM	Makro düzeydeki sosyal oluşumlar; örneğin, toplumsal cinsiyet, ulusal kültür, ülkenin ekonomik durumu
ORTAM	Sosyal faaliyetin gerçekleştiği yakın çevre; örneğin, organizasyon, bölüm, takım
YERLEŞİK FAALİYET	"Yüz yüze" etkileşimin dinamikleri
BİREY	Biyografik deneyimler ve sosyal katılımlar

Kaynak: Layder'den (1993) uyarılama

Eleştirel gerçekçiliğe bu kısa girişten sonra aşağıda yönetim çalışmaları alanının yöntem yelpazesini genişletmek üzere önerdiğimiz yeni yaklaşım ve felsefeyi yönetim çalışmaları açısından değerlendiriyoruz.

4. Dışaçekimsel, Geçmişsel Yaklaşım ve Eleştirel Gerçekçilik Felsefesi ile Yönetim Çalışmalarının Yöntem Yelpazesini Genişletmek

Yönetim çalışmaları alanındaki yöntem tercihlerine baktığımızda tümdengelim-tümevarım, nicel-nitel, pozitivist-yorumsalcı ayrımında tümdengelim, nicel ve pozitivist yaklaşımların baskınlaştığını, bunun arkasında yöntemsel bir dayatma olduğunu görüyoruz (Gephart 2004; Morgan, 2007). Bu dayatmanın sonucunda da statükoyu koruyan, yönetim çalışmalarını yönetim bakış açısı ile inceleyen, örgütsel bağlılık, çalışma memnuniyeti ve performans gibi yönetime yöneten açısından bakan; yönetilenin isteklerini, öznel deneyimini, sömürülmesini ve hak arayışını görünmez ve sessiz kılan araştırmalarla akademi kolaylaştırılmış, muhalefetsizleştirilmiş ve erozyona uğratılmıştır (Hughes 1995; Adams vd. 2005; Özbilgin 2011). Van den Brink ve Benschop (2012) tarafsız gibi görünen ve bu nedenle eleştiriye kapalı kalmış akademik değerlendirme süreç ve kavramlarının (bkz. Taylor'un (2011) akademik çalışmaların metrik sistemle değerlendirilmesini savunması) aslında ne kadar sessizleştirilmiş cinsiyetçilik içerdiğini ve bilime değil iktidardaki akademisyenlerin çıkarlarına hizmet ettiğini göstermişlerdir.

Bu sermayeci ve çalışan karşıtı yaklaşımın kök salmasına neden olan şeylerden bir tanesi de yönetim çalışmalarında güç ilişkilerini, öznel deneyim, adaletsizlik ve eşitsizliği görmeye yardım edecek araştırma yaklaşım ve yöntemlerinin ısrarla dışlanmasıdır. Alternatif yaklaşımları kullanan az sayıda araştırmacı da, kendi bilişsel çerçevesini dayatan nesnel bir dil kullanmayı tercih etmektedir ya da bu dili kullanmaya zorlanarak güç ilişkileri ağı içine çekilmektedir. Bu durum yalnızca yönetim çalışmaları alanına has değildir. Benzer dinamikler Greenhalgh vd. (2019) tarafından tıp alanındaki yöntem çalışmalarından Becker'in (1995/1963) tabiriyle ahlaki girişimcilik olarak adlandırılan bir iktidar mücadelesidir. Bu güç mücadeleleri üzerinde durmak yerine onları ötelemek için yöntem geliştirmeye çalışmayı tercih ettik.

Yönetim çalışmaları alanında yöntem repertuarını zenginleştirmek amacıyla ivedilikle bilim felsefesi alanındaki gelişmelerin yönetim bilimi alanında değerlendirilmesi ve yaygınlaşması gerekmektedir. Bilim felsefesi alanı yaklaşım zenginliği açısından yönetim bilimi alanını besleyip yöntem yelpazesinin gelişmesine yardımcı olabilir. Şu andaki yönetim araştırmaları alanındaki çalışmaların yaklaşım, çıkar ve güç ilişkilerini kavrama, ve yönetime daha sağlıklı, adil ve doğal bir anlayış getirmek için yetersiz olduğunu, alanın yaratıcı ve yenilikçi yaklaşımlara ihtiyaç duyduğunu kabul etmek gerekir. Bir yandan değişim ve genişleme ihtiyacı varken, diğer yanda kendini üreten mimetik süreçlerin değişime direndiği düşünülmektedir. Bu nedenle yönetim çalışmaları alanında yöntem geliştirmenin kolay ve kısa bir süreç olmayacağını belirtmemiz yerinde olur.

Yönetim çalışmaları alanındaki yöntem kısaçalarını açmak kolay olmayacaksa da izlenebilecek farklı yollar bulunmaktadır. Eleştirel gerçekçilik felsefesinin, yöntem konusunda, dışaçekimsel ve geçmişsel yaklaşımların da özgüleştirciliğini açığa çıkaracak genişleme olanakları sağladığına inanıyoruz.

Öncelikle, eleştirel gerçekçilik, pozitivist-yorumsalcı ikilemini öteleyerek; birisinin diğerine tercih edilmesi gerektiğini düşünmez. Pozitivizmi de yorumsalcılığı da reddetmez (Easton, 2010), ancak tek başlarına yeterli olmadıklarını savunur. Öyle ki, eleştirel gerçekçilik, gerçekliğin doğasına hem pozitivist hem de yorumsalcı kavrama kullanıldığında daha çok yaklaşımın mümkün olduğunu vurgular.

İkinci olarak, eleştirel gerçekçilik araştırmacıyı bilgiye nicel ya da nitel yöntemle ulaşan bir birey olarak görmez. İki yaklaşımı da reddetmez ama iki yaklaşımı da araştırmacının rolü açısından yetersiz bulur (Scott, 2007). Eleştirel gerçekçilikte, araştırmacı, pasif ve tarafsız bir

gözlemci veya usta bir yorumcu değildir. Araştırmacıya demokratikleştirme ve insancıllaştırma gibi sosyal değerler yükler —araştırmacı, görünmeyen kesimleri araştırma konu ve/veya yöntemleri ile görünür kılar, özgürleşimci (emancipatory) bir yaklaşıma sahiptir. Birikim, yorum, analitik yetenek ve öz bilgisini kullanarak sosyal değişim, sosyal ilerleme ve gelişimin aktif bir parçası olur.

Üçüncü genişleme, yönetimin, hayatın her alanına dokunduğu gerçeğinden hareketle gerçekleştirilebilir. Bu bakımdan, yönetim çalışmalarının, tekil veya kutuplaşmış yöntem ve yaklaşımların ötesine geçmeye müsait olduğu ve bu yaklaşımlarla daha ilginç ve daha gerçekçi bilgilerle beslenebileceği düşüncesi kuvvetlendirilmelidir. Yöntem zenginliği diğer disiplinlerle temas edilerek sağlanabilir. Disiplinler arası ([interdisciplinary] Campbell, 2005; Repko, 2008) ve hatta disiplinler ötesi ([transdisciplinary] Max-Neef, 2005; Wickson, 2006; Hadorn vd., 2008; Lang vd., 2012) çalışmaların yaygınlaşması buna örnektir. Sosyal bilimlerdeki farklı disiplinlerin yöntem söylem ve teknikleri yönetim çalışmalarında yer etmiştir. Ancak daha geniş bir disiplinler perspektiften bakarsak sosyal bilim dışında sanat alanının performans (Gergen ve Gergen, 2011; Douglas ve Carless, 2013; Reinhold vd., 2018), dışavurumcu sanat yöntemleri (Jones, 2006; O'Neill ve Hubbard, 2010), sanat bazlı araştırma yöntemleri (Jones ve Leavy, 2014; Kara, 2015; Leavy, 2015), sağlık alanının bedensel perspektifi (Wacquant 2015), edebiyat alanının söylem analizi (Chiapello ve Fairclough, 2002) yöntemleri yönetim çalışmalarının yöntem repertuvarını geliştirecek açılımlar sunabilir.

Dördüncü olarak, eleştirel gerçekçilik tek katmanlı çalışmaların yetersiz olduğunu işaret eder. Gerçekçilik doğasına uygun şekilde ancak çok çeperli ve katmanlı bir yaklaşımla açığa çıkartılabilir. Çok katmanlı çalışma makro, mezo ve mikro katmanlar içerebilir. Öyle ki bu şekilde geliştirilmiş çok katmanlı yöntemler son yıllarda daha çok görülmeye de başlanmıştır (Syed ve Özbilgin, 2009; Tatlı vd., 2014).

Beşincisi olarak ifade edeceğimiz genişleme olanağı, gerçekçiliğin ilişkisel olarak açıklanabilirliği ile ilişkilidir. Hiçbir şey kendi sınırları içerisinde tam olarak kavranamaz. Sınırları genişletilmeli, tarihselliği ve yerel ile ilişkileri incelenmeli ve anlamlandırılmalıdır. Anlam yer ve zamana göre değişir. Bu nedenle eleştirel gerçekçilik yöntem olarak emik ve tarihsel araştırma yöntemlerini de kapsar (Kyriakidou ve Özbilgin, 2004; Özbilgin ve Kyriakidou, 2006).

Altıncı olarak, yöntemin tek araçla (örneğin, anket veya görüşme ile) tek duyudan (yazı ve ses) veri toplama geleneğini aşmak gerekmektedir. Bunu aşan görsel, duyuşsal, bedensel kuramlama yöntemlerini değerlendirmek (Bell ve Davison, 2013), hafife almadan bu yöntemleri gereken durumlarda kullanmak faydalı olacaktır. Kilitli kaldığı faydasız ikilem ve kıskaçlardan yönetim çalışmaları alanını kurtarmanın bir yolu da tek meşru duyu ve tek meşru araştırma şekli olmadığını yani saf değil çoğulcu yaklaşımların da meşru olduğunu kabul etmektir. Örneğin veri sadece yazı ile değil ses ile görsel (Rafaeli ve Vilnai-Yavetz, 2004) ile ve hatta beden ve koku hissi ile toplanabilir. Verinin kaynağını tek hisse ve tek yönetime indirgemek yönetim çalışmaları verilerini ve sonuç olarak da gerçeklikle yakınlığını kısıtlamaktadır. Çünkü gerçeklik tüm çeperleri ile daha fazla his ve duyum yöntemi kullanılarak anlaşılabilir.

Yedinci olarak, yöntemden değil araştırma sorunsalından başlamaktır. Doktora eğitiminde dahi yöntem repertuvarı kısıtlanmakta dolayısıyla yönetim çalışmaları sorunsallarından bir kısmının araştırılması imkânsız hale gelmekte ve çoğu araştırma yöntem ezberleri çerçevesinde ne yapılabileceği düşünülerek şekillenmektedir. Bu nedenle ki yönetim alanındaki çoğu araştırma hâlâ anlamsız bir şekilde boşlukları doldurmak üzerine inşa edilmektedir. Oysa yönetim alanında pek çok boşluk vardır. Bu boşlukların çoğunu da doldurmak için bir neden yoktur (Alvesson ve Sandberg, 2013). Sorunsaldan başlayan çalışmalar, alandaki boşlukları doldurmaya yönelik çalışmalardan daha azdır. Bu dengenin sorunsal temelli çalışmalar lehine gelişmesi yönetim çalışmalarının yönetim yaklaşım ve çalışmalarını geliştirecek, sorunlarına yanıt olacak bilgi üretmesi açısından önemlidir. Ayrıca sorunsaldan başlayan çalışmalar yöntem

yelpazelerini daha geniş tutmak zorunda kalacaktır. Çünkü sorunsal, her ezbere yöntemi kabul etmez.

Sekizinci olasılık, araştırmacının kendi hayatından yola çıkmasıdır. Araştırdığı konuyu ve araştırma kapsamına aldığı insanları kendi dünyasından ayırmaması, bir laborant gibi çalışmasıdır (Aliefendioglu ve Özbilgin, 2001). Araştırmacı, bizzat kendi hayatında deneyimlediği sorunlara, izlediği konulara ışık tutmayı arzulamalıdır. Çalışmaları ile de arzularına karşılık verebileceğine inanmalıdır. Araştırmacı, dışarıdan bakan bir nesne değildir; araştırma içinde etkilenen ve üzerindeki etkilerin izlenebildiği bir öznedir. Düşünümsellik (reflexivity) ve edimsellik (performativity) hareket edebilir, etmelidir. Böylelikle, eleştirel çalışmalara, bu tür çalışmaların içerisinde yer almayanlarca atfedilen “karamsarlık” ithamının da üstesinden gelmiş olacaktır (Tatlı, 2012). Çünkü, araştırmacının kendinden yola çıkması, kendini yansıtmaları durumu, esasında bir umut inşaasıdır.

Peirce’nin iki pragmatik yaklaşımı ile tümdengelim-tümevarım ikilemine bir açılım getirdikten sonra Bhaskar’ın doğalcı yaklaşımı ile de pozitivist-yorumsalcı, nesnel-öznel, ve nitel-nicel ikilemlerine bir genişleme sağlamaya çalıştık bu yazıda. Çeşitli şekillerde değindiğimiz yaklaşımları, tanımları, kaynakları ve bunlarla ilgili örnek çalışmaları ve çalışma biçimlerini/önerilerini aşağıdaki tabloda özetledik ve yönetim çalışmalarının önemli alanlarından biri olan liderlik üzerinden örnek çalışmalar ve çalışma önerileri verdik (Tablo 1). Tartışma kısmında da yöntem yelpazesinde sağlamaya çalıştığımız genişlemeyi yorumluyoruz.

Tablo 1. Kavramlar, Tanımlar, Kaynaklar ve Örnek Çalışmalar

	Tanım	Kaynak	Örnek çalışmalar
Tümevarım (Inductive)	Verinin, araştırmacı tarafından, nitel ve/veya nicel analiz yöntemleri ile anlamlandırılarak evrensel olarak geçerli bir modele, temaya ya da kurama ulaşma yaklaşımıdır.	Fereday ve Muir-Cochrane (2006), Thomas (2006), Locke (2007)	Koys ve DeCotiis (1991), Campopiano Ve De Massis (2015).
	Çalışma örneği: Aycan’ın (2001) Türkiye’deki liderlik anlayışının babacanlık olduğundan yola çıkarak, babacanlığı işlevsel olarak ele alması ve babacanlığın liderlik için olumsuz bir yaklaşım olmadığını değerlendirilmesi.		
Tümdengelim (Deductive)	Araştırmacının, mevcut kuram(lar)dan ve felsefi yaklaşımlardan yola çıkarak oluşturduğu hipotezleri test etmek üzere topladığı veriyi anlamlandırması yaklaşımıdır. Yönetim araştırmalarında nicel araştırma yöntemleri sıklıkla bu yaklaşım çerçevesinde kullanılır. Kuramı doğrulamak üzere yapılan nitel araştırmalar da bu kapsamda yer alır.	Hyde (2000), Fereday ve Muir-Cochrane (2006)	Lok ve Crawford (1999), Wasti (2002), Lund (2003), Çekmecioğlu (2006), Çetin vd. (2013)
	Çalışma örneği: Pellegirini ve Scandura (2006; 2008) ve Pellegrini vd. (2010) tarafından liderlik yaklaşımlarında kültürler arasılığı değerlendirilmesi ve Türkiye’deki liderlik anlayışının babacanlık (paternalism) olduğunun tespit edilmesi.		
Dışaçekimsel (Abductive)	Araştırmacının, çalışmasına konu ettiği durumların genelleştirilemeyecek (koşula özgü) yönlerini tespit etmesi yaklaşımıdır.	Dubois ve Gadde (2002), Kovács ve Spens (2005),	Erkama ve Vaara (2010), Kindström

	Tümdengelimcilerin, kuramı doğrulama; tümvarımcıların koşulun kendisine özgü koşulları göz ardı ederek genelleme çabasından arınmıştır.	Aliseda (2006), Schurz (2008), Levin-Rozalis (2010), Meyer ve Kunnay (2013)	(2010), Tenzer vd. (2014)
	Çalışma örneği: <i>Yamak vd. (2016) tarafından, Türk şirketlerindeki paternalist yaklaşımı da besleyen, baskın bir ideoloji olarak değerlendirilen ataerkilliğin dayanaklarının değerlendirilmesine ilişkin tasarlanan çalışma. Çalışmada, Türk şirketlerindeki yönetsel elitlerin ataerkil ideolojiyi niçin sürdürdüğü değerlendirilirken, bu durumun anlaşılması için toplumsal kültür, cinsiyet ve cinsiyet rolleri çerçevesinde gözlemlerin yeniden anlamlandırılmaya çalışılması; kadınların ve erkeklerin, şirket-yönetim bağlamının dışında üretilen ancak şirket içerisinde sürdürülen ve benimsenen rollerle hareket ediyor olması ile şirketlerdeki ataerkil ideoloji “gerçeği”nin açıklanması.</i>		
Geçmişsel (Retrospective)	Veri kaynağının araştırmacı tarafından tarihsel olarak çerçeveselendirilmesi ve çerçeveye bağlı olarak gözlemlerin anlamlandırılması yaklaşımıdır. Araştırmacının; gözlemi doğuran “gerçeğe” -geriye--, “gerçek”ten de “anlam”a doğru --ileriye-- yolculuğunu gerektirir.	Alvesson ve Skölborg (1994), Sæther (1998), Downward ve Mearman (2006), Meyer ve Lunnay (2013)	Duran ve Yıldırım (2005), Pajunen (2008), Al Ariss ve Özbilgin (2010), Halinen vd. (2013)
	Çalışma örneği: <i>Buğra'nın (1995), Türk şirketlerinin ve sermaye sınıfının oluşumunu, Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomisinin tasarlanması süreci ile ilişkilendirerek açıklaması. Bu kapsamda, sermayeyi kontrol eden aile şirketlerinin oluşumu ve aile şirketleri içerisindeki (ataerkil, babacan) güç ilişkilerinin anlamlandırılmasına tarihsel bir zemin hazırlaması.</i>		
Eleştirel gerçekçilik (Critical realism)	Sosyal gerçeklere naif bir pozitivizm ve yorumsalcılık ikilemi ile ulaşamayacağını, özgürleşimci ve düşünömsel yöntemler kullanmanın toplumsal gerçeklerin çok çeperli, çok katmanlı ve ilişkisel doğasına bizi yaklaştıracığını savunan bilim felsefesi.	Bhaskar (2010)	Tsang ve Kwan (1999), Aslan ve Kozak (2012), Duygu (2012) Yücesan-Özdemir (2010)
	Çalışma örneği: <i>Özbilgin ve Healy (2004), profesörlerin kariyer gelişimlerini değerlendirirken, akademik yapılar ve bu yapıların kuralları ile çalışmayı sınırlandırmamış olması; akademik yapıların makro çevre içerisindeki konumunu, bu çevre içerisindeki toplumsal cinsiyet rollerinin ve ailenin, kariyer tercihleri ve mesleki ilerleme üzerindeki etkisini, akademik yapı içerisindeki bireyleri (profesörlerin kendisini), bireyler arasındaki ilişkilerin makro çevreden nasıl etkilendiğini ve bu etkilerin akademik kariyere yansımalarını ele alması.</i>		
Nesnellik (Objectivity)	Konunun veya durumun; kişisel yaklaşım, değer ve psikolojik farklılıklarından etkilenmeksizin, yerleşik yöntem ve yaklaşımlarla, farklı araştırmacılar tarafından aynı şekilde anlamlandırılabilmesi düşüncesidir. Konu ya da durumun araştırmacı üzerinde etkisinin olmadığı kabulü vardır.	Letherby vd. (2012)	Sargut (2012), Akdoğan ve Polatçı (2013), Özer vd. (2013)
	Çalışma biçimi: <i>Araştırmacının Türk şirketlerindeki liderlik süreci ve yaklaşımlarını ele alırken, pozitivist bir yaklaşım benimsemesi; kendi görüş ve yorumlarını çalışma içerisinde sunmaması.</i>		

Öznellik (Subjectivity)	Konunun veya durumun; değer, yaklaşım veya algı farklılıklarından dolayı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde anlamlandırılabilmesi düşüncesidir.	Diesing (1966)	Duru vd. (2005)
	Çalışma biçimi: <i>Araştırmacının Türk şirketlerindeki liderlik süreci ve yaklaşımlarını, hangi bağlamda, niçin ele aldığını açıklaması ve gözlemleri değerlendirirken yorumlamalarına yer vermesi.</i>		
Pozitivizm (Positivism)	Araştırmacının, maddi dünyanın gerçeklerine dayanarak evrensel gerçeklere ulaşabileceği düşüncesidir.	Romelaer (2012)	Asunakutlu vd. (2010), Durna ve Veyse (2011)
	Çalışma biçimi: <i>Araştırmacının Türk şirketlerindeki liderlik süreci ve yaklaşımlarını, teoriye bağlı geliştirdiği hipotezlerle test ederek değerlendirmesi. Bunun için kabul edilen ölçekleri kullanarak veri sağlaması; veriyi, istatistiksel analiz yöntemleri kullanarak hipotezlerini test etmesi, bulgularını teori çerçevesinde açıklaması.</i>		
Yorumsalcılık (Interpretivism)	Araştırmacının öznel değerlendirmesini ve yorumunu farklı teknikler kullanarak araştırmaya katarak kuramlaşmasına olanak sağlayan bir yöntemdir.	Hallebone ve Priest (2008)	Özmkas (2018)
	Çalışma örneği: <i>Besler ve Oruç'un (2010), kadın yöneticilerin medyadaki görünümünü, yazılı basındaki haberleri medyaprof yazılımı ile taranması, tarama ile elde ettiği veriyi yorumlaması.</i>		
Özgürleşimci (Emancipatory)	Araştırmacının, sınırlayıcı ve baskıcı güçlerden uzaklaşarak, olasılıkların bulunduğu alana doğru sıyrılması yaklaşımıdır. Sesleri kısılan, dışarıda bırakılan ve uzakta tutulanları araştırmalarına konu ederek ve/veya araştırma yöntemleri ile bu kesimleri görünür kılarak, hem araştırma konusu hem de yöntemi ile alan açar.	Oliver (1997), Barton (2005), Danieli ve Woodhams (2005)	Barmes ve Ashtiany (2003), Groutsis (2003), Buğra ve Yakut-Cakar (2010), Yücesan-Özdemir (2010)
	Çalışma önerisi: <i>Şirketlerin liderlik süreci tarafından dışlanan, hak kayıplarına uğrayan ya da kendi kimlikleri ile var olmaları engellenen çalışanların görünür kılınmasına, bu çalışanlara alan açılması için alternatif yaklaşımlara rehberlik edilmesine yönelik gerçekleştirilecek çalışmalar.</i>		
Nitel (Qualitative)	Gözlemlerden, görüşmelerden, saha notlarından, günlüklerden, haberlerden ve başkaca kaynaklardan sağlanan sayısal olmayan verinin, araştırma sorusuna bağlı olarak, çeşitli yöntemlerle yorumlanarak analiz edilmesidir.	Eisenhardt (1989), Patton (2005), Yıldırım ve Şimşek (2015), Yin (2015), Creswell ve Poth (2017)	Yamak (1998), Cam (2004), Cam (2019), Topal (2008)
	Çalışma örneği: <i>White ve Özkanlı'nın (2010), Avustralya ve Türk üniversitelerinde cinsiyet üzerinden liderlik algılamalarını karşılaştırmalı olarak değerlendirdikleri çalışmalarında, nitel yöntemlerle elde ettiği veriyi, anlamlandırarak açıklaması.</i>		
Nicel (Quantitative)	Çeşitli şekillerde sağlanmış sayısal verinin, araştırma sorusuna bağlı olarak geliştirilmiş hipotezleri test etmek üzere istatistiksel,	Render (2006), Gürbüz ve Şahin (2014)	Özevren ve Yıldız (2010) Özücü ve Yıldız (2014)

	matematiksel ya da sayısal yöntemlerle analiz edilmesidir.		
	Çalışma örneği: <i>Erkutlu'nun (2008), dönüştürücü liderliğin örgütsel değişim üzerindeki etkisini değerlendirirken, ölçekler yardımıyla veri sağlanması ve bu verileri istatistikî yöntemlerle değerlendirilerek bulgularını ortaya koyması ve bu bulgularını açıklaması.</i>		
Karma (Mixed)	Araştırma sorusunun yanıtlanmasında, nitel ve nicel yöntemlerin aynı araştırma içerisinde kullanılmasıdır. Kullanım sırası, araştırmacı tarafından, araştırmanın amacı ve kapsamına göre belirlenir.	Patton (2005), Bakoğlu ve Kandemir (2009), Teddlie ve Tashakkori (2009), Bakoğlu vd. (2016), Brannen (2017)	Yıldırım (1999), Aycan (2004), Sozen (2012), Aslan ve Wasti (2015), Suğur ve Cangöz (2016)
	Çalışma örneği: <i>Erbil'in (2016), yönetimde güç ile bilgi ilişkisini, proje bazlı çalışan bir işletmede, bilgi akışında biçimsel kanalların etkili olmadığını nicel araştırma ile ortaya koyması; biçimsel kanalların niçin etkinsizleştirildiğini yönetici ve çalışanlarla yaptığı derinlemesine görüşmelerle sağladığı veri üzerinden eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmesi.</i>		
Düşünümsellik (Reflexivity)	Araştırmacının, araştırma konusundan kendisini koparmayarak, süreç içerisinde kendisine dönmesi ve kendisini izlemesi, araştırma repertuarını ve kuramsal dayanaklarını gözden geçirmesi yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda, araştırmacının neyi araştırdığı kadar nasıl araştırdığı önemlidir. Araştırmacı, araştırmaya dışarıdan bakan bir nesne değil, araştırma içinde etkilenen ve üzerindeki etkileri izlenebilecek öznedir. Araştırmaya dahil olanların da seslendirilmesi, düşünümsellik kapsamındadır.	Cunliffe (2003), Johnson ve Duberley (2003), Etherington (2004), May ve Perry (2010), Spicer vd. (2016), Alvesson ve Skölberg (2000/2017)	Hardy vd. (2001), Esser ve Benschop (2007), Pullen ve Simpson (2009), Ulus (2015)
	Çalışma örneği: <i>Hacıfazlıoğlu (2010), Türkiye'de ve Amerika'da, kadın akademisylerin, liderlik sürecine geçişinde yaşadıkları zorlukları ve bu zorluklarla mücadele yaklaşımlarını aktarırken, onlardan birisi olarak kadın akademisyenleri seslendirmesi.</i>		
Edimsellik (Performativity)	Araştırmacının, araştırdığı konuyu ya da sorunu, araştırma bağlamında bizzat yaşayarak edinim kazanması ve edinimlerini aktarması yaklaşımıdır ya da araştırmaya konu ettiği kişiler gibi konuşmasıdır. Araştırmacı, bu yaklaşımda, (araştırması kapsamındakileri) temsil eden kişiden, öğrenen ve dillendiren kişiye geçer. "Araştırmacı ve diğerleri" sınırı flulaşır.	Bell vd. (2011), Gergen ve Gergen (2011), Douglas ve Carless (2013)	Ford ve Ford (1995), Feldman (2000), Tyler ve Cohen (2010).
	Çalışma örneği: <i>Nentwich vd. (2013), İsviçre kantonu Appenzell'de kadınların oy kullanma hakkını elde etmek için, temsil kazanmaktan çok politik anlayışı değiştirmek için girdikleri mücadeleyi, Butler'ın lensi ile, sağladıkları birincil ve ikincil verileri kullanarak anlatması. Appenzell'de yaşayan kadınların, değişimin bizzat kadınlar tarafından nasıl sağlandığının onların içinden getirilen bakışla ortaya konulması.</i>		
Disiplinler arasılık (Interdisciplinary)	Araştırma sorusunun ya da konusunun, belli bir disiplinin sınırlarını aşan genişlikte ya da	Campbell (2005), Repko (2008)	Aycan ve Eskin (2005), Baruch ve

	tek disiplinle üstesinden gelinemeyecek karmaşıklıkta olması durumunda, birden fazla disiplinin yöntem, araç, kavram ve perspektifinin, bütüncül bir yaklaşımla, sorunun yanıtlanması ya da konunun açıklanması için organize edilmesidir.		Lambert (2006), Bagozzi vd. (2013)
	Çalışma örneği: <i>Keskiner ve Crul (2017), Fransa'daki göçmen Türklerin liderlik konumlarını değerlendirirken, söz konusu göçmenleri farklı sektörlerde, örgüt içerisindeki konumlarını, sosyolojik yaklaşımla değerlendirmesi.</i>		
Disiplinler ötesilik (Transdisciplinary)	Yaşama ilişkin sorunların çözümlenmesi ya da üstesinden gelinmesi amaçlanırken, söz konusu sorunla ilgili bilimsel sorunların da eş zamanlı olarak değerlendirilmesini amaçlayan bir yaklaşımdır. Araştırma konusuna bağlı olarak, “Var olan nedir?”, “Ne yapabiliriz?”, “Ne yapmak istiyoruz?” ve “Ne yapmalıyız?” sorularına aynı anda, farklı bilimsel alanlardan yanıt aranır. Yöntem odaklıdır, bütünleştirici bir bakış gerektirir.	Max-Neef (2005), Wickson (2006), Pohl ve Hadorn (2007), Hadorn vd. (2008), Lang vd. (2012), Leavy (2016)	Leblebici vd. (2014)
	Çalışma önerisi: <i>Türk işletmelerindeki liderlikte, toplumsal cinsiyete dayalı hiyerarşinin oluşumuna ilişkin (Hiyerarşi nasıl oluştu, hiyerarşi oluşumunun etkileri nelerdir, hiyerarşinin en aza indirilmesi ya da ortadan kaldırılması için ne yapılabilir, Türkiye’de bunun için ne yapılmalıdır? gibi) sorulara; ekonomi, sosyoloji, insan coğrafyası, psikoloji, tarih alanlarının yöntemleri ile, eş zamanlı ve alanlar arasında etkileşim kurarak yanıt verilmesi.</i>		

Tartışma ve Sonuçlar

Yönetim çalışmaları alanındaki yöntemleri sahte ikilemlerin kısılcısından kurtarmak amacıyla dışaçekimsel ve geçmişsel yaklaşımları ve eleştirel gerçekçilik felsefesini tanıttığımız bu yazıda yönetim bilimleri alanının yöntem yelpazesine katkıda bulunmaya çalıştık. Yazımıza yönetim çalışmaları alanının tümdengelim-tümevarım gibi ikilemler arasına sıkışmış yaklaşımlarının yönetim gerçekliğinin doğasını kavramaya yetmediği (Onwuegbuzie ve Leech, 2005) sorunsalı ile başladık. Sorunsalımızın temelini baskın yönetim çalışmaları yöntem ve yaklaşımlarının gerçeklikten sapmalara (Syed vd. 2010) veya gerçekliği sığlaştırmaya, indirgemeye ve basitleştirmeye (Özbilgin ve Vassilopoulou, 2018) neden olmasına dayandırdık. Baskın yöntem ve yaklaşımların kısıtlı ve kısır çerçevesinden çıkmak için Charles Sanders Peirce’in (1903) dışaçekimsel ve geçmişsel yaklaşımları ve Roy Bhaskar’ın (1987; 2010) özgürleşimci eleştirel gerçekçilik felsefesinin kullanılmasını önerdik. Bu iki felsefecinin söylemlerini değerlendirerek yönetim çalışmaları alanındaki yöntem yelpazesini genişletmeye yönelik somut öneriler sunduk. Peirce ve Bhaskar’ın yaklaşımları daha önce beraber değerlendirilmemişti yöntem yazınında. Bu nedenle yazımızın yönetim çalışmaları yöntem yelpazesine özgün bir katkı sağladığını düşünüyoruz.

Ancak bu yaklaşımımızın derin bir dönüşüme neden olacağını biz de düşünmüyoruz. Çünkü yönetim çalışmaları alanı iktidar ve güç ilişkileri içinde kaybolmuş bir tablo çiziyor. Örneğin, doksan yıl önce tanımlanan dışaçekimsel yaklaşımın, Academy of Management Discoveries gibi yeni fakat hızla ana-akımın parçası olmuş bir dergi tarafından ancak bugün benimsenmesi yönetim çalışmaları alanındaki yöntemsel kısırlığın evrenselliğine işaret etmektedir. Daha eleştirel yönetim çalışmalarına dahi Butler ve Spoeistra’nın (2014) gösterdiği gibi statü ve rekabet endişelerinin sirayet ettiğini ve bunun yönetim çalışmaları alanında muhalefeti ve genişleme olasılığını dahi dönüştürerek uzun süredir engellediğini görüyoruz. Bugün,

genişlemeye hizmet edecek az sayıda çalışmanın varlığı işaret edebileceksek de, karamsarlığımızın nedeni budur.

Yönetim çalışmaları alanında üretilen bilgidен yararlanın kesimler maalesef ki çalışanlar değil, bilimin ticarileşmesi ile doğru orantılı bir şekilde sermaye sınıflarıdır. Bu karamsar bakış açımıza rağmen, yaptığımız çalışmanın en azından yönetim çalışmaları alanında doktora yapacak ve terfi süreçlerinde yaptıkları çalışmalarla aykırı ve muhalif söylemlere ses vermek isteyecek araştırmacılara faydalı olacağı temennisindeyiz. Wilson ve McKiernan'ın (2011) önerdiği gibi yönetim çalışmaları alanının ve işletme fakültelerinin birbirlerine benzemeye çalışmak yerine stratejik farklılaşma göstermelerinin ve araştırma yöntem ve konularında genişleme yapmalarının kendilerinin geleceği ve sürdürülebilirliği için önemli olduğunu düşünüyoruz.

Kaynakça

- Adams, J., Keane, W., & Dutton, M. (2005). The politics of method in the human sciences: Positivism and its epistemological others. Duke University Press.
- Ağlarcı, O. (2016). Sormak ya da sormamak: Yönetim ve organizasyon alanında ilginç kuramsal katkı arayışı ve araştırma sorusunun rolü. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 71(2), 517-541
- Akdoğan, A., & Polatçı, S. (2013). Psikolojik sermayenin performans üzerindeki etkisinde iş aile yayılımı ve psikolojik iyi oluşun etkisi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(1), 273-294
- Al Ariss, A., & Özbilgin, M. (2010). Understanding self-initiated expatriates: Career experiences of Lebanese self-initiated expatriates in France. Thunderbird International Business Review, 52(4), 275-285.
- Alakavuklar, O. (2010). Türkiye için eleştirel bakış açısı bir lüks mü yoksa gereklilik mi? 18. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Aliefendioglu, H., & Özbilgin, M. F. (2001). Kadın, toplumsal cinsiyet ve cinsellik araştırmalarında araştırmacı ve katılımcı ilişkisi: yeni arayışlar ve yönelimler. Kadın/Woman 2000, 2(2), 87-106.
- Aliseda, A. (2006). Abductive reasoning (Vol. 330). Dordrecht: Springer.
- Alvesson, M., & Sandberg, J. (2013). Has management studies lost its way? Ideas for more imaginative and innovative research. Journal of Management Studies, 50(1), 128-152.
- Alvesson, M., & Skoldberg, K. (1994). Tolkning och reflektion (Interpretation and reflection). Studentlitteratur, Lund, Sweden.
- Alvesson, M., & Skoldberg, K. (2000/2017). Reflexive methodology: New vistas for qualitative research. Sage.
- Archer, Margaret, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson, and Alan Norrie. Critical realism: Essential readings. Routledge, 2013.
- Aslan, A. (2010). Örgüt Çalışmalarında İkiciklerin Ötesinde Bir Meta-Kuram: Eleştirel Gerçekçilik. *Birinci Örgüt Kuramı Çalıştayı, Ankara: Başkent Üniversitesi*.
- Aslan, A., & Kozak, M. (2012). Customer deviance in resort hotels: The case of Turkey. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 21(6), 679-701.
- Aslan, D., & Wasti, S. N. (2015). Space, Interaction, and Innovation: Does proximity really matter for high tech firms?. DRUID15, Rome, June, 15-17.
- Asunakutlu, T., Temel, E. K., & Dirlik, A. G. S. (2010). İnteraktif Karar Kuramı Bağlamında Rekabetin Nedenselliği Üzerine Bir Çözümleme. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 115-128.
- Aycan, Z. (2001). Paternalizm: Yönetim ve liderlik anlayışına ilişkin üç görgül çalışma. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 11-31.
- Aycan, Z. (2004). Key success factors for women in management in Turkey. *Applied Psychology*, 53(3), 453-477.
- Aycan, Z., & Eskin, M. (2005). Relative contributions of childcare, spousal support, and organizational support in reducing work-family conflict for men and women: The case of Turkey. *Sex roles*, 53(7-8), 453-471.
- Bagozzi, R. P., Verbeke, W. J., Dietvorst, R. C., Belschak, F. D., van den Berg, W. E., & Rietdijk, W. J. (2013). Theory of mind and empathic explanations of Machiavellianism: A neuroscience perspective. *Journal of Management*, 39(7), 1760-1798.

- Bağlama, S. H. (2018). *The Resurrection of the Spectre: A Marxist Analysis of Race, Class and Alienation in the Post-War British Novel*. Peter Lang.
- Bakoğlu, R., Aşkun, O. B. and Yıldırım, H. (2016). *Türkiye’de Kamu Kurumlarında Kurum Kültürü*, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- Bakoğlu, R.ve Kandemir, A. Ü. (2009). “Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları ve Etik”, *Prevention of Corruption in Turkey: Academic Researches on Public Ethics*, Fersa Print Office.
- Barnes, L., & Ashtiany, W. S. (2003). The diversity approach to achieving equality: Potential and pitfalls. *Industrial Law Journal*, 32(4), 274-296.
- Barton, L. (2005). Emancipatory research and disabled people: Some observations and questions. *Educational review*, 57(3), 317-327.
- Baruch, Y., & Lambert, R. (2007). Organizational anxiety: applying psychological concepts into organizational theory. *Journal of Managerial Psychology*, 22(1), 84-99.
- Becker, H. S. (1995). Moral entrepreneurs: The creation and enforcement of deviant categories. *Deviance: A symbolic interactionist approach*, 169-178.
- Bell, E., & Davison, J. (2013). Visual management studies: Empirical and theoretical approaches. *International Journal of Management Reviews*, 15(2), 167-184.
- Bell, M. P., Özbilgin, M. F., Beauregard, T. A., & Sürgevil, O. (2011). Voice, silence, and diversity in 21st century organizations: Strategies for inclusion of gay, lesbian, bisexual, and transgender employees. *Human resource management*, 50(1), 131-146.
- Besler, S., & Oruç, İ. (2010). Türkiye’de ve yazılı basında kadın yöneticiler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, 17-38.
- Bhaskar, R. (2010). *Reclaiming reality: A critical introduction to contemporary philosophy*. Routledge.
- Bhaskar, R. (2014). *The possibility of naturalism: A philosophical critique of the contemporary human sciences*. Routledge.
- Bhaskar, R., Collier, A., Lawson, T., & Norrie, A. (1998). Critical realism. In *Proceedings of the Standing Conference on Realism and Human Sciences*, Bristol, UK (Vol. 4).
- Bourdieu, P. (2013). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Routledge.
- Brannen, J. (2017). *Mixing methods: Qualitative and quantitative research*. Routledge.
- Bryman, A. (2003). *Research methods and organization studies*. Routledge.
- Buğra, A. (1995). *Devlet ve işadamları*. İletişim Yayınları.
- Buğra, A., & Yakut-Cakar, B. (2010). Structural change, the social policy environment and female employment in Turkey. *Development and change*, 41(3), 517-538.
- Butler, N., & Spoelstra, S. (2014). The regime of excellence and the erosion of ethos in critical management studies. *British Journal of Management*, 25(3), 538-550.
- Cam, E. (2004). Çalışma Yaşamında Stres ve Kamu Kesiminde Kadın Çalışanlar. *Journal of Human Sciences*, 1(1).
- Cam, E. (2019). Reason for Researching Social Dialogue at the Workplace. In *Social Dialogue and Democracy in the Workplace* (pp. 1-8). Singapore: Springer.
- Campbell, L. M. (2005). Overcoming obstacles to interdisciplinary research. *Conservation biology*, 19(2), 574-577.
- Campopiano, G., & De Massis, A. (2015). Corporate social responsibility reporting: A content analysis in family and non-family firms. *Journal of Business Ethics*, 129(3), 511-534.
- Chiapello, E., & Fairclough, N. (2002). Understanding the new management ideology: a transdisciplinary contribution from critical discourse analysis and new sociology of capitalism. *Discourse & society*, 13(2), 185-208.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2017). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage publications.
- Cunliffe, A. L. (2003). Reflexive inquiry in organizational research: Questions and possibilities. *Human relations*, 56(8), 983-1003.

- Çekmecelioglu, H. (2006). İş tatmini ve örgütsel bağlılık tutumlarının işten ayrılma niyeti ve verimlilik üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi: Bir araştırma. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 8(2), 153-168.
- Çetin, F., Şeşen, H., & Basım, H. N. (2013). Örgütsel Psikolojik Sermayenin Tükenmişlik Sürecine Etkileri: Kamu Sektöründe Bir Araştırma. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 13(3).
- Dainty, A. (2008). Methodological pluralism in construction management research. *Advanced research methods in the built environment*, 1, 1-13.
- Dameron, S., & Durand, T. (Eds.). (2017). *The Future of Management Education: Volume 2: Differentiation Strategies for Business Schools*. Springer.
- Danermark, B., Ekstrom, M., & Jakobsen, L. (2005). *Explaining society: An introduction to critical realism in the social sciences*. Routledge.
- Danieli, A., & Woodhams, C. (2005). Emancipatory research methodology and disability: A critique. *International Journal of Social Research Methodology*, 8(4), 281-296.
- Diesing, P. (1966). Objectivism vs. subjectivism in the social sciences. *Philosophy of Science*, 33(1/2), 124-133.
- Douglas, K., & Carless, D. (2013). An invitation to performative research. *Methodological innovations online*, 8(1), 53-64.
- Downward, P., & Mearman, A. (2006). Retrodution as mixed-methods triangulation in economic research: reorienting economics into social science. *Cambridge Journal of Economics*, 31(1), 77-99.
- Dubois, A., & Gadde, L. E. (2002). Systematic combining: an abductive approach to case research. *Journal of business research*, 55(7), 553-560.
- Duran, B., & Yıldırım, E. (2005). Islamism, trade unionism and civil society: The case of Hak-İş labour confederation in Turkey. *Middle Eastern Studies*, 41(2), 227-247.
- Durna, U., & Veysel, E. R. E. N. (2011). Üç bağlılık unsuru ekseninde örgütsel bağlılık. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6(2), 210-219.
- Duru, H. A., Ermiş, A., Akay, D., & Kurt, M. (2005). Bilgisayar Sektöründe Öznel Bir Yöntemle (Nasa-Tlx) Zihinsel İş Yükünün Ölçülmesi. *Teknoloji*, 8(2).
- Eisenhardt, K. M. (1989). Building Theories from Case Study Research. *The Academy of Management Review*, 14 (4), 532-550
- Erbil, C. (2016), Örgüt içi bilgi aktarımında yapısal sosyal sermayenin yerinin Foulcault'nun perspektifinden tartışılması: panoptikon yapı, gözetim, normalleşme, 26. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı, Sabancı Üniversitesi, İstanbul.
- Erkama, N., & Vaara, E. (2010). Struggles over legitimacy in global organizational restructuring: A rhetorical perspective on legitimation strategies and dynamics in a shutdown case. *Organization Studies*, 31(7), 813-839.
- Erkutlu, H. (2008). The impact of transformational leadership on organizational and leadership effectiveness: The Turkish case. *Journal of management development*, 27(7), 708-726.
- Essers, C., & Benschop, Y. (2007). Enterprising identities: Female entrepreneurs of Moroccan or Turkish origin in the Netherlands. *Organization Studies*, 28(1), 49-69.
- Etherington, K. (2004). *Becoming a reflexive researcher: Using our selves in research*. Jessica Kingsley Publishers.
- Feldman, M. S. (2000). Organizational routines as a source of continuous change. *Organization science*, 11(6), 611-629.
- Fereday, J., & Muir-Cochrane, E. (2006). Demonstrating rigor using thematic analysis: A hybrid approach of inductive and deductive coding and theme development. *International journal of qualitative methods*, 5(1), 80-92.
- Fleetwood, S. (2005). Ontology in organization and management studies: A critical realist perspective. *Organization*, 12(2), 197-222.
- Flinn, A., Stevens, M., & Shepherd, E. (2009). Whose memories, whose archives? Independent community archives, autonomy and the mainstream. *Archival science*, 9(1-2), 71.
- Ford, J. D., & Ford, L. W. (1995). The role of conversations in producing intentional change in organizations. *Academy of Management Review*, 20(3), 541-570.

- Gephart Jr, R. P. (2004). Qualitative research and the Academy of Management Journal.
- Gergen, M. M., & Gergen, K. J. (2011). Performative social science and psychology. *Historical social research/Historische sozialforschung*, 291-299.
- Groutsis, D. (2003). The state, immigration policy and labour market practices: The case of overseas-trained doctors. *Journal of Industrial Relations*, 45(1), 67-86.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, (s 271).
- Hacifazlıoğlu, O. (2010). Entry and transition to academic leadership: Experiences of women leaders from Turkey and the US. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 10(4), 2257-2273.
- Hadorn, G. H., Biber-Klemm, S., Grossenbacher-Mansuy, W., Hoffmann-Riem, H., Joye, D., Pohl, C., ... & Zemp, E. (Eds.). (2008). *Handbook of transdisciplinary research* (Vol. 10, pp. 978-1). Dordrecht: Springer.
- Halinen, A., Törnroos, J. Å., & Elo, M. (2013). Network process analysis: An event-based approach to study business network dynamics. *Industrial Marketing Management*, 42(8), 1213-1222.
- Hallebone, E., & Priest, J. (2008). *Business and management research: paradigms and practices*. Macmillan International Higher Education.
- Hardy, C., Phillips, N., & Clegg, S. (2001). Reflexivity in organization and management theory: A study of the production of the researchsubject'. *Human relations*, 54(5), 531-560.
- Harley, B., & Cornelissen, J. (2019). Reframing Rigor as Reasoning: Challenging Technocratic Conceptions of Rigor in Management Research. In *The Production of Managerial Knowledge and Organizational Theory: New Approaches to Writing, Producing and Consuming Theory* (pp. 59-76). Emerald Publishing Limited.
- Hoskisson, R. E., Wan, W. P., Yiu, D., & Hitt, M. A. (1999). Theory and research in strategic management: Swings of a pendulum. *Journal of management*, 25(3), 417-456.
- Hughes, D. M. (1995, July). Significant differences: The construction of knowledge, objectivity, and dominance. In *Women's Studies International Forum* (Vol. 18, No. 4, pp. 395-406). Pergamon.
- Hunt, S. D. (1991). Positivism and paradigm dominance in consumer research: toward critical pluralism and rapprochement. *Journal of Consumer Research*, 18(1), 32-44.
- Hyde, K. F. (2000). Recognising deductive processes in qualitative research. *Qualitative market research: An international journal*, 3(2), 82-90.
- Jackson, G., Helfen, M., Kaplan, R., Kirsch, A., & Lohmeyer, N. (2019). The Problem of De-Contextualization in Organization and Management Research. In *The Production of Managerial Knowledge and Organizational Theory: New Approaches to Writing, Producing and Consuming Theory* (pp. 21-42). Emerald Publishing Limited.
- Johnson, P., & Duberley, J. (2003). Reflexivity in management research. *Journal of management studies*, 40(5), 1279-1303.
- Jones, K. (2006). A biographic researcher in pursuit of an aesthetic: The use of arts-based (re) presentations in "performative" dissemination of life stories. *Qualitative Sociology Review*, 2(1), 66-85.
- Jones, K., & Leavy, P. (2014). A conversation between Kip Jones and Patricia Leavy: Arts-based research, performative social science and working on the margins. *The Qualitative Report*, 19(19), 1-7.
- Kara, H. (2015). *Creative research methods in the social sciences: A practical guide*. Policy Press.
- Keskiner, E., & Crul, M. (2017). How to reach the top? Fields, forms of capital, and strategies in accessing leadership positions in France among descendants of migrants from Turkey. *Ethnic and Racial Studies*, 40(2), 283-300.
- Kindström, D. (2010). Towards a service-based business model—Key aspects for future competitive advantage. *European management journal*, 28(6), 479-490.
- Kovács, G., & Spens, K. M. (2005). Abductive reasoning in logistics research. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 35(2), 132-144.
- Koys, D. J., & DeCotiis, T. A. (1991). Inductive measures of psychological climate. *Human relations*, 44(3), 265-285.
- Kyriakidou, O., & Özbilgin, M. (2004). Individuals, organizations and careers: a relational perspective. *Career Development International*, 9(1), 7-11.
- Lancaster, G. (2007). *Research methods in management*. Routledge.

- Lang, D. J., Wiek, A., Bergmann, M., Stauffacher, M., Martens, P., Moll, P., ... & Thomas, C. J. (2012). Transdisciplinary research in sustainability science: practice, principles, and challenges. *Sustainability science*, 7(1), 25-43.
- Layder, D. (1993). *New strategies in social research: An introduction and guide*. Polity Press.
- Leavy, P. (2015). *Method meets art: Arts-based research practice*. Guilford Publications.
- Leavy, P. (2016). *Essentials of transdisciplinary research: Using problem-centered methodologies*. Routledge.
- Leblebici, H., Bucheli, M., & Wadhwani, R. D. (2014). History and organization theory: Potential for a transdisciplinary convergence. *Organizations in time: History, theory, methods*, 56-99.
- Letherby, G., Scott, J., & Williams, M. (2012). *Objectivity and subjectivity in social research*. Sage.
- Levin-Rozalis, M. (2010). Using abductive research logic: 'the logic of discovery', to construct a rigorous explanation of amorphous evaluation findings. *J MultiDiscip Eval*, 6(13), 11-24.
- Locke, E. A. (2007). The case for inductive theory building. *Journal of Management*, 33(6), 867-890.
- Lok, P., & Crawford, J. (1999). The relationship between commitment and organizational culture, subculture, leadership style and job satisfaction in organizational change and development. *Leadership & Organization Development Journal*, 20(7), 365-374.
- Lukka, K. (2014). Exploring the possibilities for causal explanation in interpretive research. *Accounting, Organizations and Society*, 39(7), 559-566.
- Lund, D. B. (2003). Organizational culture and job satisfaction. *Journal of business & industrial marketing*, 18(3), 219-236.
- Max-Neef, M. A. (2005). Foundations of transdisciplinarity. *Ecological economics*, 53(1), 5-16.
- May, T., & Perry, B. (2010). *Social research and reflexivity*. Sage.
- Meyer, S. B., & Lunnay, B. (2013). The application of abductive and retroductive inference for the design and analysis of theory-driven sociological research. *Sociological research online*, 18(1), 1-11.
- Michailova, S. (2011). Contextualizing in international business research: why do we need more of it and how can we be better at it?. *Scandinavian Journal of Management*, 27(1), 129-139.
- Mingers, J., & Willmott, H. (2013). Taylorizing business school research: On the 'one best way' performative effects of journal ranking lists. *Human Relations*, 66(8), 1051-1073.
- Morgan, D. L. (2007). Paradigms lost and pragmatism regained: Methodological implications of combining qualitative and quantitative methods. *Journal of mixed methods research*, 1(1), 48-76.
- Murphy, J., & Zhu, J. (2012). Neo-colonialism in the academy? Anglo-American domination in management journals. *Organization*, 19(6), 915-927.
- Nentwich, J. C., Özbilgin, M. F., & Tatli, A. (2015). Change agency as performance and embeddedness: Exploring the possibilities and limits of Butler and Bourdieu. *Culture and Organization*, 21(3), 235-250.
- Oliver, M. (1997). Emancipatory research: realistic goal or impossible dream. *Doing disability research*, 2, 15-31.
- O'Neill, M., & Hubbard, P. (2010). Walking, sensing, belonging: ethno-mimesis as performative praxis. *Visual Studies*, 25(1), 46-58.
- Onwuegbuzie, A. J., & Leech, N. L. (2005). On becoming a pragmatic researcher: The importance of combining quantitative and qualitative research methodologies. *International journal of social research methodology*, 8(5), 375-387.
- Örücü, E., & Yildiz, H. (2014). İşyerinde kişisel internet ve teknoloji kullanımı: Sanal kaytarma. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 14(1), 99-114.
- Özbilgin, M. F. (2006). 13 Relational methods in organization studies: a review of the field. *Relational perspectives in organizational studies: A research companion*, 244.
- Özbilgin, M. F. (2009). From journal rankings to making sense of the world. *Academy of Management Learning & Education*, 8(1), 113-121.
- Özbilgin, M. F., & Bell, M. P. (2008). The Rise of Cartesian Dualism and Marketization in Academia. *The SAGE Handbook of New Approaches in Management and Organization*, 268.
- Özbilgin, M. F., & Kyriakidou, O. (Eds.). (2006). *Relational perspectives in organizational studies: a research companion*. Edward Elgar.

- Özbilgin, M., & Healy, G. (2004). The gendered nature of career development of university professors: The case of Turkey. *Journal of Vocational Behavior*, 64(2), 358-371.
- Özbilgin, M., & Vassilopoulou, J. (2018). Relational Methods in Organization Studies: A Critical Overview. In *Qualitative Methodologies in Organization Studies* (pp. 151-177). Palgrave Macmillan, Cham.
- Özen, Ş. (2000). Türk Yönetim/Organizasyon Yazınında Yöntem Sorunu: Kongre Bildirileri Üzerine Bir İnceleme. *DAÜ Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 89-118.
- Özen, Ş. (2002). Türkiye'deki Örgütler/Yönetim Araştırmalarında Törenselleştirme Sorunu. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(Ekim).
- Özer, P. S., Topaloğlu, T., & Özmen, Ö. N. T. (2013). Destekleyici örgüt ikliminin, psikolojik sermaye ile iş doyumu ilişkisinde düzenleyici etkisi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 13(4), 437-448.
- Özevren, M., & Yıldız, S. (2010). Entelektüel sermayenin ölçüm yöntemleri ve kriterlerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(2), 275-289.
- Özmkas, U. (2018). Biyopolitika: İktidar ve Direniş: Foucault, Agamben, Hardt-Negri. İletişim Yayınları.
- Pajunen, K. (2008). The nature of organizational mechanisms. *Organization Studies*, 29(11), 1449-1468.
- Parker, C. P., Baltes, B. B., Young, S. A., Huff, J. W., Altmann, R. A., Lacost, H. A., & Roberts, J. E. (2003). Relationships between psychological climate perceptions and work outcomes: a meta-analytic review. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 24(4), 389-416.
- Peirce, C. S. (1903), Harvard lectures on pragmatism, *Collected Papers v. 5*, paragraphs 188–189.
- Peirce, C. S. (2009). The nature of abduction. *Philosophy of Science: An Historical Anthology*, 284
- Pellegrini, E. K., & Scandura, T. A. (2006). Leader-member exchange (LMX), paternalism, and delegation in the Turkish business culture: An empirical investigation. *Journal of international business studies*, 37(2), 264-279.
- Pellegrini, E. K., & Scandura, T. A. (2008). Paternalistic leadership: A review and agenda for future research. *Journal of management*, 34(3), 566-593.
- Pellegrini, E. K., Scandura, T. A., & Jayaraman, V. (2010). Cross-cultural generalizability of paternalistic leadership: An expansion of leader-member exchange theory. *Group & Organization Management*, 35(4), 391-420.
- Pohl, C., & Hadorn, G. H. (2007). *Principles for designing transdisciplinary research*. Munich: oekom.
- Pullen, A., & Simpson, R. (2009). Managing difference in feminized work: Men, otherness and social practice. *Human relations*, 62(4), 561-587.
- Rafaeli, A., & Vilnai-Yavetz, I. (2004). Emotion as a connection of physical artifacts and organizations. *Organization Science*, 15(6), 671-686.
- Reinhold, E., Schnugg, C., & Barthold, C. (2018). Dancing in the office: A study of gestures as resistance. *Scandinavian Journal of Management*, 34(2), 162-169.
- Render, B. (2006). *Quantitative analysis for management*. Pearson Education India.
- Repko, A. F. (2008). *Interdisciplinary research: Process and theory*. Sage.
- Romelaer, P. (2012). What can be the definition and characteristics of positivism? (No. halshs-00679294).
- Sæther, B. (1998). Retrodution: an alternative research strategy?. *Business Strategy and the Environment*, 7(4), 245-249.
- Sağlam Arı, G., Armutlu, C., Tosunoğlu, N. G., & Toy, B. Y. (2009). Pozitivist ve postpozitivist paradigmlar çerçevesinde metodoloji tartışmalarının yönetim ve pazarlama alanlarına yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 113-141.
- Sargut, S. (2012). Sosyal Bilim Olarak Örgüt ve Yönetim Araştırma Alanları: Bilimsel Meşruiyet Sorunları Nasıl Aşılır?. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, 1-16.
- Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2012). *Research methods for business students* (6. Ed.). Harlow: Pearson.
- Schurz, G. (2008). Patterns of abduction. *Synthese*, 164(2), 201-234.

- Schwartz, J. M., & Cook, T. (2002). Archives, records, and power: The making of modern memory. *Archival science*, 2(1-2), 1-19.
- Scott, D. (2007). Resolving the quantitative–qualitative dilemma: a critical realist approach. *International Journal of Research & Method in Education*, 30(1), 3-17.
- Shank, G. (1998). The extraordinary ordinary powers of abductive reasoning. *Theory & Psychology*, 8(6), 841-860.
- Sozen, C. H. (2012). Social networks and power in organizations: A research on the roles and positions of the junior level secretaries in an organizational network. *Personnel Review*, 41(4), 487-512.
- Spicer, A., Alvesson, M., & Kärreman, D. (2016). Extending critical performativity. *Human Relations*, 69(2), 225-249.
- Suğur, S., & Cangöz, İ. (2016). Üniversite Yönetiminde Kadınların Eksik Temsili Üzerinde Toplumsal Cinsiyet İlişkilerinin Rolü. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(3).
- Syed, J., & Özbilgin, M. (2009). A relational framework for international transfer of diversity management practices. *The International Journal of Human Resource Management*, 20(12), 2435-2453.
- Syed, J., Mingers, J., & Murray, P. A. (2010). Beyond rigour and relevance: A critical realist approach to business education. *Management Learning*, 41(1), 71-85.
- Tatli, A. (2012). On the power and poverty of critical (self) reflection in critical management studies: A comment on Ford, Harding and Learmonth. *British Journal of Management*, 23(1), 22-30.
- Tatli, A., Vassilopoulou, J., Özbilgin, M., Forson, C., & Slutskaya, N. (2014). A Bourdieuan relational perspective for entrepreneurship research. *Journal of Small Business Management*, 52(4), 615-632.
- Taylor, J. (2011). The assessment of research quality in UK universities: peer review or metrics?. *British Journal of Management*, 22(2), 202-217.
- Teddlie, C., & Tashakkori, A. (2009). Foundations of mixed methods research: Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences. Sage.
- Tenzer, H., Pudelko, M., & Harzing, A. W. (2014). The impact of language barriers on trust formation in multinational teams. *Journal of International Business Studies*, 45(5), 508-535.
- Thomas, D. R. (2006). A general inductive approach for analyzing qualitative evaluation data. *American journal of evaluation*, 27(2), 237-246.
- Topal, C. (2008). A Narrative construction of the organization by an external party: The nongovernmental organization narrative by the United Nations. *Tamara: Journal for Critical Organization Inquiry*, 7(2).
- Tourish, D., & Craig, R. (2018). Research Misconduct in Business and Management Studies: Causes, Consequences, and Possible Remedies. *Journal of Management Inquiry*, 1056492618792621.
- Tsang, E. W., & Kwan, K. M. (1999). Replication and theory development in organizational science: A critical realist perspective. *Academy of Management review*, 24(4), 759-780.
- Türk, D. (2012). Eleştirel Gerçekçilik Üzerine. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(03), 189-217.
- Tyler, M., & Cohen, L. (2010). Spaces that matter: Gender performativity and organizational space. *Organization Studies*, 31(2), 175-198.
- Ulus, E. (2015). Workplace emotions in postcolonial spaces: enduring legacies, ambivalence, and subversion. *Organization*, 22(6), 890-908.
- Üsdiken, B. (2002). Tarihsel bir bakışla bilim-yönetim birlikteliği. *Yönetim Araştırmaları Dergisi (Yönetim Alanında Bilimsel Yaklaşım ve Yöntem Sorunları Özel Sayısı)*, 2(2), 127-154.
- Van den Brink, M., & Benschop, Y. (2012). Gender practices in the construction of academic excellence: Sheep with five legs. *Organization*, 19(4), 507-524.
- Wacquant, L. (2015). For a sociology of flesh and blood. *Qualitative Sociology*, 38(1), 1-11.
- Wasti, S. A. (2002). Affective and continuance commitment to the organization: Test of an integrated model in the Turkish context. *International Journal of Intercultural Relations*, 26(5), 525-550.
- White, K., & Özkanlı, Ö. (2010). A comparative study of perceptions of gender and leadership in Australian and Turkish universities. *Journal of higher education policy and management*, 33(1), 3-16.

- Wickson, F., Carew, A. L., & Russell, A. W. (2006). Transdisciplinary research: characteristics, quandaries and quality. *Futures*, 38(9), 1046-1059.
- Willmott, H. (2011). Journal list fetishism and the perversion of scholarship: reactivity and the ABS list. *Organization*, 18(4), 429-442.
- Wilson, D., & McKiernan, P. (2011). Global mimicry: Putting strategic choice back on the business school agenda. *British journal of management*, 22(3), 457-469.
- Woo, S. E., O'Boyle, E. H., & Spector, P. E. (2017). Best practices in developing, conducting, and evaluating inductive research.
- Yamak, S. (1998). Seksenlerden doksanlara Türkiye'deki yönetici elitler: Eğitim durumlarında neler değişti?. *Ammeç daresi Dergisi*, 31(4), 65-77.
- Yamak, S., Ergur, A., Özbilgin, M. F., & Alakavuklar, O. N. (2016). Gender as symbolic capital and violence: The case of corporate elites in Turkey. *Gender, Work & Organization*, 23(2), 125-146.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin yayıncılık.
- Yıldırım, E. (1999). Employee buyouts and industrial relations under employee ownership: a case study of Karabuk Steel Mill. *Economic and Industrial Democracy*, 20(4), 561-582.
- Yin, R. K. (2015). Qualitative research from start to finish. Guilford Publications.
- Yücesan-Özdemir, G. (2010). Despotik emek rejimi olarak taşeron çalışma. *Çalışma ve Toplum*, 27(4), 35-50.
- Yvonne Feilzer, M. (2010). Doing mixed methods research pragmatically: Implications for the rediscovery of pragmatism as a research paradigm. *Journal of mixed methods research*, 4(1), 6-16.